

COUHCII COUHCII
OF EUROPE DE L'EUROPE

**EUROOOPA
REGIONAAL- VÕI VÄHEMUSKEELTE
HARTA**

ja selgitav aruanne

**ESTONIAN VERSION
VERSION ESTONIENNE**

**EUROOOPA
REGIONAAL- VÕI VÄHEMUSKEELTE
HARTA**

ja selgitav aruanne

Konventsioon avati allakirjutamiseks
5. novembril 1992
Euroopa Lepinguseeria nr. 148

Selgitav aruanne

Sissejuhatus

1. Paljude Euroopa riikide territooriumil elavad piirkonniti sellised põliselanikud, kes räägivad selle riigi rahvastiku enamiku keelest erinevat keelt. Selle on põhjustanud ajaloolised sündmused, sest riikide teke ei ole aset leidnud puhtalt keelelise leviku piirides ja väiksemad kogukonnad on jäänud suuremate keelekogukondade sisse.

2. Taoliste regionaal- või vähemuskeelte demograafiline olukord on väga erinev, mõnest tuhandest rääkijast kuni mitme miljonini, erinevad on ka eri riikide vastavad õigus- ja praktikasüsteemid. Sellegipoolest on paljudele taoliste keeltele ühine see, et nende olukord on enam või vähem ebakindel. Veelgi enam, vaatamata sellele, mis on aset leidnud minevikus, on tänapäeval regionaal- või vähemuskeeli ohustamas kaasaegse tsivilisatsiooni vältimatult ühtlustav mõju ja eriti massiteabevahendid, mis ohustavad neid keeli vähemalt samavõrra kui ebasõbralik ümbrus või valitsusepoolne assimilatsioonipoliitika.

3. Juba palju aastaid on Euroopa Nõukogu mitmesugused instantsid väljendanud muret regionaal- või vähemuskeelte olukorra üle. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni Artiklis 14 on küll sätestatud mittediskrimineerimise põhimõtte ja kuulutatud ebaseaduslikuks igasugune diskrimineerimine keelelisel või rahvusvähemusse kuulumise alusel, seda vähemalt eelnimetatud konventsiooniga tagatud õiguste ja vabaduste osas. Kuigi ka see on oluline, loob see õiguse ainult üksikisikutele, kes ei tohi olla diskrimineeritud, kuid ei loo vähemuskeelte ja nendes rääkivate kogukondade positiivse kaitse süsteemi, millele Konsultatiivassamblee osutas juba 1957. aastal oma Resolutsioonis 136. 1961. aastal tegi Parlamentaarassamblee oma Soovituses 285 ettepaneku arutada Euroopa Konventsioonile lisaks mõnda täiendavalt kaitsvat meetodit, et vähemustel jääks alles õigus oma kultuurile, oma keele kasutamisele, oma koolide asutamisele ja nii edasi.

4. Lõpuks võttis Euroopa Nõukogu Parlamentaarassamblee 1981. aastal vastu Euroopa vähemuskeelte ja dialektide haridus- ja kultuuriprobleemide soovitus 928 ja samal aastal võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni samades küsimustes. Mõlema dokumendi üldjärelدuseks oli vajadus koostada regionaal- või vähemuskeelte ja -kultuuride harta.

5. Vastavalt nimetatud soovitustele ja resolutsioonidele otsustas Euroopa Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Alaline Konverents (Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, CLRAE) alustada Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ettevalmistamist, arvestades kohalike ja regionaalvõimude eeldatavat osatähtsust kohalike ja regionaalsete keelte ning kultuuride suhtes.

6. Enne harta tegelikku redigeerimist kuulus ettevalmistava töö hulka ülevaate tegemine Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte tegelikust olukorrast ja 1984. aastal

toimus avalik audients, kuhu tuli kokku umbes 250 inimest, kes esindasid üle 40 keele. Esiagne redaktsioon koostati ekspertrühma abiga. Kuivõrd sellest teemast oli tugevalt ja pidevalt huvitatud nii Euroopa Nõukogu Parlamentaarassamblee kui ka Euroopa Parlament, siis esimene osales redaktsiooni koostamises ja viimase selles valdkonnas pädevate parlamendiliikmetega hoiti jätkuvalt ühendust.

7. Lõpuks esitas Püskonverents resolutsioonis 192 (1988) harta teksti, mis oli koostatud nii, et tal oli konventsiooni staatus.

8. Pärast nimetatud algatuse esitamist, mida oli toetanud ka Parlamentaarassamblee oma Arvamuses nr. 142 (1988), moodustas Ministrite Komitee *ad hoc* komisjoni, kuhu kuulusid Euroopa regionaal- või vähemuskeelte asjatundjad (CAHLR), millele anti ülesandeks redigeerida harta, arvestades Alalise Konverentsi olemasolevat teksti. Nimetatud valitsustevaheline komisjon alustas tööd 1989. aasta lõpus. Ka Alaline Konverents (CLRAE) ja Parlamentaarassamblee, kes olid väga olulised projekti edendamisel, osalesid *ad hoc* komisjoni koosolekutel. Enne harta lõppteksti eelnõu esitamist Ministrite Komiteele 1992. aastal konsulteeris *ad hoc* ekspertkomisjon (CAHLR) Euroopa Nõukogu mitme erialakomisjoniga (valdkondades nagu kultuur, haridus, inimõigused, juriidiline koostöö, kuritegevusprobleemid, kohalikud ja regionaalvõimud, meedia) ja võttis arvesse nende seisukohad. Samuti konsulteeris komisjon Euroopa Õigusdemokraatia Komisjoniga (European Commission for Democracy through Law).

9. Harta võeti konventsioonina vastu Ministrite Komitee poolt Aseministrite 478. kohtumisel 25. juunil 1992 ja avati allakirjutamiseks 5. novembril 1992 Strasbourgis.

Üldisemad mõtted

Harta eesmärgid

10. Nagu harta preambulas märgitud, on selle üldeesmärk kultuuriline. Harta on koostatud regionaal- ja vähemuskeelte kaitsmiseks ja edendamiseks, sest tegemist on Euroopa kultuuripärandi ohustatud valdkonnaga. Sellel põhjusel sisaldab harta mitte ainult mittediskrimineerimisklauslit nende keelte kasutamise osas, vaid sätestab ka meetmed aktiivse toetuse pakkumiseks nendele keeltele. Eesmärgiks on tagada, niipalju kui mõistlikkuse piires võimalik, regionaal- või vähemuskeelte kasutamist haridusalal ja meedias ning võimaldada nendes keeltes pöörduda õiguskaitse- ja haldusorganite poole, kasutada neid majanduses ja ühiskondlikus elus ning kultuuritegevuses. Ainult sellisel moel võib nende keelte jaoks kompenseerida minevikus esinenud ebasoodsaid tingimusi, seal kus see on nii olnud ja neid edasi arendada Euroopa kultuurilise identiteedi elava tahuna.

11. Hartas on sätestatud mõte kaitsta ja edendada regionaal- või vähemuskeeli ja mitte keelevähemusi. Just sellel põhjusel on rõhuasetus kultuuridimensioonil ja regionaal- või vähemuskeele kasutamisel tema rääkijate elu kõikides valdkondades. Hartaga ei

kehtestata regionaal- või vähemuskeelte rääkijatele ei üksikisikute ega kollektiivide õigusi. Kuid harta osapooleks olevate riikide kohustused nende keelte staatuse osas ja hartaga vastavuse saavutamiseks vajaliku siseriikliku seadusandluse vastuvõtmine hakkavad ikkagi mõjutama ilmselt ka vastavate keelekogukondade olukorda ning nende üksikliikmeid.

12. Alaline Konverents (CLRAE) oli harta eelnõu välja mõelnud ja esitanud enne Kesk- ja Ida-Euroopa pöördelisi muutusi, samuti oli ta arvestanud nende riikide vajadustega, kes sellel ajajärgul olid juba Euroopa Nõukogu liikmed. Sellegipoolest on vahepeal kinnitust saanud, et harta ja selle lähenemisviis sobivad ka Kesk- ja Ida-Euroopa riikidele, sest mitme nimetatud riigi esindajad on avaldanud suurt huvi selleteemaliste Euroopa standardite kehtestamise vastu.

13. Harta eelnõu ei käsitle neid rahvusi, kes püüdlevald sõltumatuse või riigipiiride muutmise poole. Samas võib eeldada, et harta aitab kaasa mõõdukalt ja realistlikult nende vähemuste probleemide leevendamisele, kelle jaoks keel on neid teistest eraldavaks eriomaduseks, sest harta võimaldab neil ennast hästi tunda riigis, kuhu ajalugu on neid paigutanud. Kaugel sellest, et tugevdada lahkulöövaid suundumusi, võib regionaal- või vähemuskeelte kasutamise võimaluse edendamise erinevatel elualadel ainult soodustada seda, et neid keeli rääkivad rühmad jätavad seljataha mineviku vimmatunded, mis takistasid neid oma koha omaksvõtmist riigis, kus nad elavad, samuti Euroopas tervikuna.

14. Sellega seoses peab rõhutama, et harta ei käsitle suhteid ametlike keelte ja regionaal- või vähemuskeelte vahel võistluse või vastuoluna. Pigem võtab harta meelesli omaks sellise kultuurialase ja mitmekeelelise lähenemise, kus igal keeleliigil on olemas oma õige koht. Taoline lähenemisviis on täielikult vastavuses Euroopa Nõukogu poolt tavaliselt toetatud väärtushinnangutega ning Nõukogu püüdlustega edendada tihedamaid rahvastevahelisi suhteid, suurema Euroopa-sisese koostööga ja parema üksteisemõistmisega erinevate rahvarühmade vahel ühes riigis, kultuuridevahelisel alusel.

15. Harta ei käsitle uusi, sageli mitte-Euroopa päritolu keeli, mis on hakanud esinema hartale allakirjutanud riikides hiljutiste migratsioonivoogude tulemusena, millel on sageli majanduslikud põhjused. Neid keeli rääkivate elanikkonnarühmade osas tekivad integratsiooni eriprobleemid. *Ad hoc* komisjon (CAHLR) asus seisukohale, et need probleemid vääriwad eraldi tegelemist ja võib-olla sobiks neile eraldi juriidiline instrument.

16. Lõpuks võib ära märkida, et mõned Euroopa Nõukogu liikmesriigid juba rakendavadki selliseid poliitika, mis on palju kaugemaleulatuvad kui mõned harta nõuded. Mingil juhul ei ole mõeldud, et harta sätted takistaks selliste riikide õigust teha enam kui nõutud.

Alusmõisted ja lähenemisviis

Keele mõiste

17. Hartas kasutatud keele mõiste keskendub keele kultuurilisele funktsioonile. Sellepärast ei määratleta keele mõistet subjektiivselt, nii et tekiks üksikisiku õigus, mis on õigus "rääkida omas keeles", seda enam et iga üksikisik ise määrab ära oma keele. Samuti ei toetuta keele poliitilis-ühiskondlikule ega rahvuslikule määratlusele, mille kohaselt keel on teatud ühiskondliku või rahvusliku rühma mõttekandjaks. Järelikult võib hartaga jätta keelelise vähemuse mõiste määratlemata, kuivõrd harta eesmärgiks ei ole sätestada rahvuslike ja / või kultuurivähemusrühmade õigusi, vaid kaitsta ja edendada regionaal- ja vähemuskeeli kui selliseid.

Kasutatud terminoloogia

18. *Ad hoc* ekspertkomisjon (CAHLR) eelistas mõistet "regionaalsed või vähemuskeeled" sellistele väljenditele nagu "vähemlevinud keeled". Omadussõna "regionaalne" tähistab keeli, mida räägitakse mingi territooriumi või riigi piiratud osas, kus nad lisaks võivad olla enamiku kodanike keeleks selles kohas. Mõiste "vähemus" viitab sellistele olukordadele, kus keelt räägivad inimesed, kes ei ole koondunud ühe riigi territooriumi eraldi osasse või kus keelt räägivad rühmad, kes olgugi koondunud ühe riigi territooriumi eraldi osasse, on arvuliselt vähemuses võrreldes regiooni muu rahvastikuga, kes räägib riigi enamuskeelt. Seega viitavad mõlemad omadussõnad faktilistele kriteeriumitele ja mitte juriidilistele mõistetele. Igal juhul on olemas seos konkreetse riigi olukorraga (näiteks ühe riigi vähemuskeel võib olla teise riigi enamuskeeleks).

Regionaalsete või vähemuskeelte erinevate "liikide" vahelise vahetegemise puudumine

19. Harta autorite ees oli probleemiks see, et Euroopa regionaalsete või vähemuskeelte olukordade vahel on olulised erinevused. Mõningaid keeli räägitakse suhteliselt suurel territooriumil, suure osa rahvastiku poolt ja neil on seega teatud edasiarenemise ja kultuurilise püsivuse võime. Teisi keeli räägib ainult väga väike osa rahvastikust, piiratud territooriumil või väga rõhutatud vähemuskontekstis ning nende ellujäämis- ning edasiarenemispotentsiaal on juba tugevalt kahjustatud.

20. Sellegipoolest otsustati mitte määratleda keelte erinevaid liike vastavalt sellele, milline on nende objektiivne olukord. Kui seda oleks tehtud, siis see ei oleks olnud õige Euroopa keelealaste olukordade mitmekesisuse pärast. Praktikas kujutab iga regionaalne või vähemuskeel erijuhtumit ja on mõttetut püüda neid jõuga paigutada kindlatesse rühmadesse. Lahendusena jäadi selle juurde, et hoiti alal regionaal- või vähemuskeele üksainus mõiste, võimaldades riikidel kohandada oma tegevust vastavalt sellele, milline on konkreetse regionaal- või vähemuskeele olukord tegelikkuses.

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte nimekirja puudumine

21. Harta ei täpsusta seda, millised Euroopa keeled vastavad regionaal- või vähemuskeele mõistele esimese artikli määratluse kohaselt. Tegelikult hoidis Euroopa Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Alalise Konverentsi (Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, CLRAE) poolt läbi viidud esialgne uurimus Euroopa keelelise olukorra kohta harta autoreid tagasi oma tekstile lisamast regionaal- või vähemuskeelte nimekirja. Kui asjatundlikud nimekirja koostajad ei oleks ka olnud, oleks sellise nimekirja osas kindlasti tekkinud nii keelelised kui ka muusisulised vaidlused. Lisaks oleks taolise nimekirja väärtus olnud küllalt piiratud, sest igal juhul nähakse harta III osas sätestatud erimeetmete kohta ette, et harta osapooled otsustavad suuremas osas ise, milliseid sätteid millise keele osas rakendada. Hartas esitatakse sobivad lahendused üksikute regionaal- või vähemuskeelte erinevate olukordade kohta, kuid ei otsustata ette, milline on konkreetne olukord konkreetsel juhul.

Harta ülesehitus

22. Ühelt poolt kehtestatakse hartaga ühtsete põhimõtete tuumik, mis sisaldub II osas ja kehtib kõigi regionaal- või vähemuskeelte osas. Teiselt poolt leiab harta III osast terve rea konkreetseid sätteid regionaal- või vähemuskeelte koha kohta keelekogukonna erinevatel elualadel, samas on igal riigil vabadus määrata, millised nendest sätetest rakenduvad üksikute keelte osas, mida selle riigi piires räägitakse. Lisaks sisaldavad mitmed sätted erinevaid valikuvariante, mis on erineva rangusastmega, kusjuures nende hulgast tuleb ühte rakendada "vastavalt iga keele olukorrale".

23. Taoline paindlikkus arvestab regionaal- või vähemuskeelte tegelike olukordade olulisi erinevusi (keele rääkijate arv, nende killustatuse aste, jne.). Samas arvestatakse ka mitme sätte rakendamise juurde kuuluvate kulutustega ning Euroopa riikide erineva haldus- ja rahastussuutlikkusega. Selles osas on oluline, et harta osapooltel lubataks ka hiljem kohustusi juurde võtta, vastavalt sellele, kuidas areneb edasi nende õiguslane olukord või kuidas nende rahaline olukord seda võimaldab.

24. Lõpuks sisaldab harta IV osa rakendussätteid, sealhulgas eraldi Euroopa ekspertkomisjoni moodustamise kohta, kelle ülesandeks jääb harta rakendamise seire.

Kommentaaris harta sätete kohta

Preambula

25. Preambulas (eessõnas) esitatakse põhjendused, miks harta on koostatud ja selgitatakse selle alusfilosoofilist lähenemisviisi.

26. Euroopa Nõukogu eesmärgiks on saavutada suurem ühtsus oma liikmesriikide vahel, et edendada nende ühtset pärandit ja ideaale. Keeleline mitmekesisus on üheks kõige väärtuslikumaks Euroopa kultuuripärandi osaks. Euroopa kultuurilist enesemina ei saa luua keelelise ühtlustamise alusel. Vastupidi, Euroopa traditsiooniliste regionaalsete ja vähemuskeelte kaitsmine ja tugevdamine kujutab endast täiendavat panust Euroopa edasiehitamiseks, mis, vastavalt Euroopa Nõukogu liikmesriikide ideaalidele, võib põhineda ainult pluralistlikel põhimõtetel.

27. Preambulas viidatakse Ühinenud Rahvaste Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisele paktile ning Euroopa Inimõiguste Konventsioonile. Lisaks tsiteeritakse poliitilise iseloomuga kohustusi, mis on võetud Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Konverentsi raames. Arvestades mõnede Euroopa ajalooliste regionaalsete või vähemuskeelte praegust nõrka seisundit, ei ole siiski üksnes diskrimineerimise ärakeelamine nende keelte rääkijate suhtes küllaldaseks turvameetmeks. Nende keelte püsijäämiseks ja edasiarendamiseks on oluline eraldi toetus, mis vastaks nende keelte rääkijate huvidele ja soovidele.

28. Harta lähenemisviisiga austatakse riikliku suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse põhimõtteid. Iga riik peab arvestama oma kultuurilist ja ühiskondlikku tegelikkust. Ühtegi poliitilist või institutsioonilist korda ei vaidlustata mingil juhul. Vastupidi, just sellepärast, et liikmesriigid aktsepteerivad territoriaalseid ja riigistruktuure sellistena nagu nad on, usuvad need riigid vajadusse, iga riigi siseselt, kuid kokkulepitud viisil, võtta vastu meetmeid, et edendada regionaalse või vähemusiiselooga keeli.

29. Kultuuridevahelisuse ja mitmekeelelisuse põhimõtete kinnitamine teenib vajadust ära hoida kõiki valearusaamu harta eesmärkide osas, millega mingil juhul ei soovita ohutada mingit liiki keelerühmade lahkulöömist. Vastupidi, tunnustatakse, et igas riigis on vaja tunda ametlikku riigikeelt (või ühte ametlikest riigikeeltest), järelikult ei saa ühtegi harta sätet tõlgendada nii, et selle kavatsuseks oleks tekitada takistusi riigikeelte tundmisele.

I osa – üldsätted

Artikkel 1 – Määratlused

“Regionaalsete või vähemuskeelte” määratlus (Artikkel 1, lõige a)

30. Hartas kasutatud määratlus rõhutab kolme tahku:

Riigi kodanike poolt traditsiooniliselt räägitud keeled:

31. Harta eesmärgiks ei ole lahendada neid probleeme, mida on kaasa toonud hiljutised immigratsiooninähtused, mille tulemusena immigratsiooni sihtriiki tekib rühmi,

kes räägivad võõrkeelt või mõnikord vastupidi, tekib selliseid võõrkeelseid rühmi päritoluriigis, juhul kui tagasi pöördutakse. Eriti ei käsitle harta mitte-Euroopa keelerühmade nähtust, kes on alles hiljuti Euroopasse immigrereerunud ja saanud endale mõne Euroopa riigi kodakondsuse. Väljendid "Euroopa ajaloolised regionaalsed või vähemuskeeled" (vt. preambula teist lõiget) ja riigis "traditsiooniliselt räägitud" keeled (Artikkel 1, lõige a) näitavad selgelt, et harta hõlmab ainult ajaloolisi keeli, see tähendab keeli, mida on vastavas riigis räägitud väga pika ajavahemiku jooksul.

Erinevad keeled:

32. Need keeled peavad olema selgelt erinevad riigi ülejäänud elanikkonna poolt räägitava(te)st keel(t)est. Harta ei käsitle ühe ja sama keele kohalikke variante või erinevaid murdeid. Sellegipoolest ei otsustata hartas lõplikult paljuvaid küsimusi, millal täpselt erinevad väljendusvormid moodustavad eraldi keele. Selle küsimuse äralahendamine sõltub mitte ainult rangelt keelelistest kaalutlustest, vaid ka psühholoogilis-ühiskondlikest ning poliitilistest nähtustest, mis igal üksikul juhul võib anda erineva lahendi. Järelikult jääb iga riigi vastavate ametivõimude otsustada, vastavalt selle riigi demokraatlikule protsessile, kuidas määratleda, millal mingi väljendusvorm moodustab eraldi keele.

Territoriaalne alus:

33. Hartaga hõlmatud keeled on peamiselt territoriaalsed keeled, see tähendab, et tegemist on keeltega, mida traditsiooniliselt räägitakse teatud geograafilisel alal. Just sellepärast püütakse hartas määratleda "territooriumit, kus räägitakse regionaalset või vähemuskeelt". Tegemist ei ole mitte üksnes territooriumiga, kus konkreetne keel on domineeriv või kus seda räägib enamus elanikkonnast, sest paljud keeled on kujunenud vähemuskeelteks isegi nendel aladel, kus on nende traditsiooniline territoriaalne alus. Põhjus, miks hartas käsitletakse peamiselt keeli, millel on territoriaalne alus, seisneb selles, et enamik hartas väljapakutud meetmetest vajavad rakendamiseks geograafilise ala määratlust, mis erineks riigist tervikuna. Ilmselt tuleb esile ka olukordi, kus ühel territooriumil räägitakse enam kui ühte regionaal- või vähemuskeelt, kusjuures hartas käsitletakse ka selliseid olukordi.

Regionaal- või vähemuskeele territoriaalne määratlus (Artikkel 1, lõige b)

34. Nimetatud territooriumiks on selline territoorium, kus räägitakse regionaal- või vähemuskeelt olulises ulatuses, kuigi näiteks vaid vähemuse poolt, ja mis vastab selle keelerühma ajaloolisele alusele. Kuigi hartas kasutatud sellekohased mõisted on vältimatult küllaltki paindlikud, peab iga riik ise täpsemalt määratlema, harta vaimus, regionaal- või vähemuskeelte territooriumi mõiste, arvestades Artikli 7, lõige 1.b sätteid, mis puudutavad regionaal- või vähemuskeelte territooriumi kaitset.

35. Siinkäsitletava sätte põhiväljendiks on "inimeste arv, mis õigustab erinevate kaitsvate ja edendavate meetmete vastuvõtmise". Harta autorid on vältinud täpse regionaal- või vähemuskeele rääkijate protsendi kehtestamist, millest alates peaks hartas kehtestatud meetmeid hakkama rakendama. Autorid eelistasid jätta riikide otsustada, harta vaimus, vastavalt hartas sätestatud iga meetme iseloomule, milline oleks sobiv keele rääkijate arv, et vastavat meetet rakendada.

"Territooriumita keelte" määratlus (Artikkel 1, lõige c)

36. "Territooriumita keeled" on regionaal- või vähemuskeelte kategooriast välja jäetud, sest neil puudub territoriaalne alus. Muus suhtes vastavad nad siiski Artiklis 1, lõige a toodud määratlusele, sest tegemist on keeltega, mida traditsiooniliselt räägitakse riigi territooriumil riigi kodanike poolt. Territooriumita keelte näideteks on jidiš ja mustlaskeel.

37. Territoriaalse aluse puudumise korral võib nende keelte osas rakendada ainult piiratud osa hartast. Eraldi võib välja tuua selle, et enamiku III osa sätete eesmärgiks on kaitsta või edendada regionaal- või vähemuskeeli seoses selle territooriumiga, kus neid räägitakse. II osa saab kergemini rakendada territooriumita keelte puhul, kuid *mutatis mutandis* (vajalike muudatustega) ja tingimustel, mis on esitatud Artiklis 7, lõikes 5.

Artikkel 2 – kohustused

38. Artiklis 2 tehakse vahet harta kahe põhiosa, nimelt II ja III osa vahel.

II osa rakendamine (Artikkel 2, lõige 1)

39. II osa on oma ulatuselt üldist laadi ja seda rakendatakse täielikult kõikide harta liikmesriigi territooriumil räägitavate regionaal- või vähemuskeelte osas. Tuleb siiski ära märkida, et väljenduse "vastavalt iga keele olukorrale" kasutamine näitab, et see osa on sõnastatud nii, et see kehtiks väga erinevate keeleliste olukordade kohta, mis võivad esineda erinevates Euroopa riikides ja iga riigi siseselt. Eraldi on esimeses lõikes öeldud, et harta liikmesriigid peavad tegutsema, et nende poliitika, seadusandlus ja praktika sobiks kokku teatud rea põhimõtete ja eesmärkidega. Viimased on küllalt üldiselt määratletud ja võimaldavad vastavatel riikidel väga laialdaselt ise otsustada, mis puudutab tõlgendamist ja rakendamist (vt. siinjärgnevaid selgitusi II osa kohta).

40. Kuigi harta liikmesriikidel ei ole vabadust anda või keelduda regionaal- või vähemuskeelele harta II osas tagatud staatust, vastutavad nad hartat rakendavate ametivõimudena selle üle otsustamise eest, kas nende territooriumi teatud alal või teatud rühma nende kodakondssete poolt kasutatud väljendusvorm kujutab endast regionaal- või vähemuskeelt harta tähenduses.

III osa rakendamine (Artikkel 2, lõige 2)

41. III osa eesmärgiks on saavutada II osas kinnitatud üldpõhimõtete viimine täpseteks reegliteks. III osa on siduv nende harta liikmesriikide jaoks, kes lisaks II osa sätetele kavatsesid rakendada ka nende poolt välja valitud III osa sätteid. Selleks, et hartat saaks kohandada erinevates Euroopa riikides esinevate erinevate keeleolukordade suhtes, on harta autorid sätestanud topelt mooduse: esiteks on riikidel vabadus nimetada need keeled, mille osas nad nõustuvad harta III osa sätteid rakendama ja teiseks võivad nad määrata III osa sätteid, millega nad kaasa lähevad keele osas, mille kohta nad nõustuvad, et harta rakendub.

42. Harta liikmesriigi jaoks on võimalik ilma harta vaimsus rikkumata tunnustada, et mingi konkreetne regionaal- või vähemuskeel esineb tema territooriumil, kuid et ta eelistab, vastavalt oma otsustusevabadusest tulenevatele põhjustele, mitte laiendada sellele keelele harta III osa sätteid. Sellegipoolest peavad need põhjused, miks riik jätab tunnustatud regionaal- või vähemuskeele täiesti välja III osa rakendusala, olema vastavuses harta vaimsus, eesmärkide ja põhimõtetega.

43. Kui riik on juba otsustanud III osa rakendada tema territooriumil räägitava regionaal- või vähemuskeele suhtes, peab ta veel lisaks määratlema, millised III osa lõiked rakenduvad konkreetse regionaal- või vähemuskeele puhul. Artikli 2 lõike 2 kohaselt kohustuvad osapooled rakendama vähemalt 35 lõiget või all-lõiget, mis on välja valitud III osa sätetest. Riigi roll erinevate lõigete vahel valimisel seisneb selles, et harta kohandatakse nii hästi kui võimalik iga regionaal- või vähemuskeele konkreetse taustaga.

44. Selle eesmärgi nimel on Artiklis 2, lõikes 2 esitatud tingimused viidud miinimumini, mis on mõeldud selleks, et osapooled saaks omapoolsed tegevused mõistlikkuse piires ära jagada harta erinevate artiklite vahel ja sellega tagada, et nad ei lähe mööda ühestki regionaal- või vähemuskeelte kaitse põhjalast (haridus, õiguskaitseorganid, haldusorganid ja avalikud teenused, meedia, kultuuritegevus ja kultuuriasutused, majanduslik ja ühiskondlik elu).

45. Väljendiga "lõiked või all-lõiked" viidatakse harta eraldi sätetele, mis on iseseisvad. Järelikult, kui mingi riik otsustab valida Artikli 9 lõike 3, siis see lõige loetakse üheks üksuseks vastavalt Artiklile 2, lõige 2. Sama kehtib ka siis, kui mingi riik võtab omaks Artikli 8, lõige 1, all-lõige g. Kui antud lõikes või all-lõikes sisaldub mitmeid valikuvariante, siis ühe valikuvariandi väljavajamine moodustab all-lõike Artikli 2 lõike 2 tähenduses. Kui näiteks Artikli 8 puhul valib mingi riik valikuvariandi a.iii lõikes 1, siis seda loetaksegi "all-lõikeks". Olukord on erinev siis, kui valikuvariandid ei ole tingimata alternatiivid, vaid kui neid võib vastu võtta kumulatiivselt. Seega kui mingi riik valib Artikli 9, lõige 1 puhul valikuvariandid a.iii ja a.iv, siis loetakse neid kaheks all-lõiguks Artikli 2 tähenduses.

46. Valikuvariantide eesmärgiks on anda hartale veel üks paindlikkusemoment, millega arvestatakse tegelike olukordade suurt erinevust regionaal- ja vähemuskeelte osas. On selge, et need sätteid, mis sobivad suurepäraselt sellisele regionaalkeelele,

mida räägib suur arv inimesi, ei sobi vähemuskeelele, mida räägib väikesearvuline rühm. Riikide ülesandeks ei ole suvaliselt valida alternatiivide vahel, vaid püüda hartast leida iga regionaal- või vähemuskeele jaoks selline sõnastus, mis kõige paremini sobib kokku selle keele omaduste ja arenemisseisuga. Taoliste alternatiivsõnastuste eesmärk on selgelt väljendatud III osa vastavates artiklites või lõigetes, kus sätestatakse, et neid sõnastusi tuleb rakendada "vastavalt iga keele olukorrale". Laias laastus ja kui muid olulisi tegureid mängu ei tule, tähendab see näiteks, et mida suurem on regionaal- või vähemuskeele rääkijate arv ja mida ühtlasem on regionaalne elanikkond, seda "tugevam" peab olema vastu võetud valikuvariant. Nõrgemat valikuvarianti tuleb kasutada ainult siis, kui tugevamat valikuvarianti ei saa rakendada konkreetse keele olukorra pärast.

47. Seega valivad riigid III osa sätetest sellised, mis moodustavad ühtlase raamistiku, mis sobib iga keele konkreetsele olukorrale. Riigid võivad ka, kui nad seda eelistavad, vastu võtta üldise raamistiku, mida rakendatakse kõikide keelte või keelterühma osas.

Artikkel 3 – Praktiline korraldus

48. Artiklis 3 kirjeldatakse menetlust, kuidas Artiklis 2 esitatud põhimõtteid tegelikkuses rakendada. Harta kõik liikmesriigid täpsustavad oma ratifitseerimis-, vastuvõtmis-, heakskiitmis- või liitumisinstrumentis esiteks selle, milliste regionaal- või vähemuskeelte osas hakatakse III osa rakendama ja teiseks selle, millised III osa lõiked on välja valitud iga keele osas rakendamiseks, kusjuures on kokku lepitud, et iga keele jaoks välja valitud lõiked ei pea olema samad kõikide keelte osas.

49. Harta Artiklis 2 ei kohustata mõlema osa, nii II kui ka III osa vastuvõtmist, sest riik võib piirduda sellega, et ta ratifitseerib lepingu ilma ühtegi keelt välja valimata ja ilma III osa rakendamata. Sellisel juhul rakendub ainult II osa. Üldiselt aga nõuab harta vaimsus, et riigid kasutaksid ära ka neid võimalusi, mida pakub III osa, mis kujutab endast harta poolt ülesandeks võetud kaitsemehhanismi sisu.

50. Samas on selge, et lepingu osapool võib igal ajal võtta endale uusi kohustusi. Näiteks otsustatakse Harta III osa sätteid rakendada veel mõne regionaalse või vähemuskeele osas. Või kohaldatakse vastaval territooriumil räägitava ühe keele või kõikide vähemus- või piirkondlike keelte osas neid harta lõikeid, mida eelnevalt ei aktsepteeritud.

51. 3. Artikli sõnastuses arvestatakse mõnede hartaga liitunud riikide olukorda, kus riigikeele staatuses olev riigis räägitav keel võib kas tervel või osal selle riigi territooriumist olla muudes aspektides võrreldav piirkondliku või vähemuskeelega, nii nagu neid määratletakse 1. Artiklis, lg a, sest neid räägib arvukuselt väiksem rühm inimesi kui ülejäänud riigikeelt (või riigikeeli). Seega, kui mõni riik soovib taolise vähemräägitud riigikeele osas kohaldada harta kaitse- ja edendamismeetmeid, saab ta ise otsustada, et harta kehtib nimetatud keele osas. Harta laiendamine riigikeelele kehtib siis kõikide harta Artiklite, sealhulgas Artikkel 4, lg 2 osas.

Artikkel 4 – olemasolevad kaitsereeglid

52. Selle Artikli sisuks on harta ja siseriikliku seadusandluse või keelevähemuste juriidilist staatust kehtestavate rahvusvaheliste lepete kooskõla.

53. Kui siseriikliku seadusandluse või rahvusvaheliste lepetega on teatud keeled või neid rääkivad vähemused juba omandanud määratletud staatuse, siis sellisel juhul ei ole harta eesmärgiks kindlasti mitte taoliste õigusaktidega sätestatud õigusi ja tagatise piirata. Aga hartaga saavutatav kaitse täiendab teiste vahenditega juba tagatud õigusi ja tagatise. Kõikide nimetatud kohustuste rakendamiseks, kui samal teemal on olemas omavahel konkureerivad õigussätted, tuleb vähemuste või vastavate keelte osas rakendada kõige soodsamaid sätteid. Seega ei tohiks siseriikliku seadusandluse või muude rahvusvaheliste kohustustega sätestatud piiravamad normid takistada harta kohaldamist.

54. Selle Artikli lõige 1 käsitleb Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga tagatud õiguste konkreetset juhtumit. Artikli abil püütakse ära jätta võimalus, et mõnda harta sätet võiks tõlgendada nii, et see vähendaks eelnimetatud kaitset üksikisikute inimõiguste osas.

Artikkel 5 – olemasolevad kohustused

55. Nagu preambulas juba märgitud, peab harta eesmärgiks olev regionaal- või vähemuskeelte kaitse ja edendamine leidma aset riikliku suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse raames. Käesoleva Artikliga on selgelt väljendatud, et selles osas jäävad osapoolte olemasolevad kohustused muutumatuks.

Eriti ei saa mõni muu riik, kellel on vastava keele või selle rääkijate vastu erihuvid, ära kasutada ühe riigi poolt harta ratifitseerimisega endale võetud kohustust ühe regionaal- või vähemuskeele osas ettekäändena, et alustada selle riigi suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastu tegutsemist.

Artikkel 6 – informatsioon

56. Käesolevas Artiklis kehtestatud informatsioonijagamise kohustuse eesmärgiks on see, et harta ei saa ilalgi täielikult jõustuda, kui pädevad ametivõimud ja sellest huvitatud organisatsioonid ning üksikisikud ei ole kursis hartast tulenevate kohustustega.

II osa – eesmärgid ja põhimõtted

(Artikkel 7)

Harta eesmärkide ja põhimõtete loetelu (Artikkel 7, lõige 1)

57. Selle Artikli sätteid käsitlevad peamiselt eesmäärke ja põhimõtteid ning ei käsitle

täpsemaid rakendusreegleid. Eeldatavalt moodustavad nimetatud eesmärgid ja põhimõtted vajaliku taustsüsteemi regionaal- või vähemuskeelte alalhoidmiseks. Nad jagunevad kuude põhirühma.

Regionaal- või vähemuskeelte tunnustamine (Artikkel 7, lõige 1. a)

58. Siinkohal on küsimuse all nende keelte tunnustamine ja mitte nende rääkimise õigustatus. Taolist tunnustamist ei tohi segamini ajada keele tunnustamisena riigikeelena. Keele olemasolu jaatamine on eelduseks, et selle keelega tegelemiseks võetakse arvesse tema erijooni ja vajadusi.

Kõikide regionaal- või vähemuskeelte rääkimise geograafilisest alast kinnipidamine (Artikkel 7, lõige 1. b)

59. Kuigi hartaga peetakse soovitavaks, et regionaal- või vähemuskeele leviala ja vastava haldusüksuse vahel oleks loogiline seos, on selge, et seda eesmärki ei saa kõikidel juhtudel saavutada, sest elanikkonna jaotus võib osutuda liiga keeruliseks ja territoriaalsete haldusüksuste kindlaksmääramine võib õigustatult sõltuda teistest asjaoludest kui ühe keele rääkimisala. Sellepärast ei nõutagi hartas, et regionaal- või vähemuskeele territoorium peaks kõigil juhtudel vastama haldusüksusele.

60. Teiselt poolt mõistetakse hartas hukka selline praktika, millega territoriaaljaotusi mõeldakse välja nii, et keele rääkimine või püsijäämine muutuvad raskemaks või millega killustatakse keele rääkijate rühma mitmete haldus- või territoriaalüksuste vahel. Kui haldusüksusi ei saa kohandada regionaal- või vähemuskeele olemasolule, peavad nad jääma vähemalt erapooletuks ja mitte mõjutama vastavat keelt negatiivselt. Eriti peavad kohalikud või piirkondlikud ametivõimud olema suutelised täitma oma kohuseid nende keelte osas.

Regionaal- või vähemuskeeltele kasuks tuleva positiivse tegevuse vajadus (Artikkel 7, lõiked 1. c ja d)

61. Tänapäeval on selge, et mitmete regionaal- või vähemuskeelte nõrga seisundi tõttu on lihtsalt diskrimineerimise ärakeelamine ebapiisav nende püsijäämiseks. Need keeled vajavad positiivset toetust. Seda mõtet väljendatakse lõikes 1.c. Selles lõikes jäetakse riikidele vabad käes, et otsustada mil viisil nad kavatsevad tegutseda regionaal- või vähemuskeelte edendamiseks, nii et need jääks püsima, kuid hartas rõhutatakse, et tegutseda tuleb otsustavalt.

62. Lisaks, nagu lõikes 1.d öeldud, peab püüdlus edendada keelt sisaldama tegevust, mis soodustab regionaal- või vähemuskeelte vaba rääkimise ja kirjutamise võimalust, mitte ainult eraelus ja suheldes üksikute inimestega, vaid ka kohaliku ühiskonna elus, seega asutustes, ühiskondlikus tegevuses ning majanduselus. Loomulikult sõltub roll, mida regionaal- või vähemuskeel võib avalikus elus mängida, tema enda erijoonest ja

seega erineb keeleti. Hartaga ei kehtestata selles osas täpseid eesmärke, vaid piirdatakse sellega, et kutsutakse riike üles keeli edendama.

Regionaal- või vähemuskeelte õpetamise ja õppimise tagamine (Artikkel 7, lõiked 1.f ja h)

63. Pöördeliseks teguriks regionaal- või vähemuskeelte alalhoidmisel ja püsijäämisel on koht, mis neile antakse haridussüsteemis. Harta piirdub II osas selle põhimõtte kinnitamisega, jättes riikidele vabad käed rakendusmeetmete määramiseks. Kuid hartas nõutakse, et regionaal- või vähemuskeeled oleks olemas haridussüsteemi "kõikidel asjakohastel astmetel". Loomulikult on regionaal- või vähemuskeele õpetamise korraldus erinev vastavalt haridusastmele. Eriti tuleb mõnedel juhtudel teha kättesaadavaks õpetus ise regionaal- või vähemuskeeles ja teistel juhtudel piirduda ainult keele kui sellise õpetamisega. Arvesse võib mitte võtta regionaal- või vähemuskeele õpetamist ainult sellistel õppeastmetel, milleks see keel ei sobi oma erijoonite tõttu.

64. Kui lõikes 1.f käsitletakse vastavas keeles õppimist või vastava keele õppimist, mis on juba olemas või mis tuleb alal hoida kui keele edasiandmise vahendit, siis lõige 1.h sätestab regionaal- või vähemuskeelte õppimise ja uurimise edendamise ülikoolides või samalaadsel tasemel. Taoline töö on põhilise tähtsusega nende keelte edasiarendamiseks nii sõnavara, grammatika kui ka lauseehituse osas. Taoliste õpingute edendamine on osaks üldisest püüdlusest edendada regionaal- või vähemuskeeli nende keelte sisese edasiarenemise soodustamiseks.

Regionaal- või vähemuskeeli mitte rääkivatele inimestele vahendite loomine, et nad saaksid omandada vastavaid keeleoskusi (Artikkel 7, lõige 1.g)

65. Regionaal- või vähemuskeelte rääkijad on teadlikud, et eneseteostuseks on neil vaja tunda riigikeelt. Aga vastavalt preambulas rõhutatud kultuuridevahelisuse ja mitmekeelelisuse väärtusele on soovitatav ka see, et mitme keele vastuvõtmise mõttelaad ei iseloomustaks üksnes regionaal- või vähemuskeelte rääkijaid. Selleks, et keelerühmade vahelist suhtlemist ja arusaamist kergemaks teha, kutsutakse harta osapooli, sellistel territooriumitel, kus räägitakse regionaal- või vähemuskeeli, looma vahendeid nende inimestele, kelle jaoks vastav keel ei ole emakeel, aga kes saaks seda õppida, kui nad seda soovivad.

66. Teadaolevalt on mõnedes riikides vastavate ametivõimude eesmärgiks see, et regionaalkeelt räägitaks tavaliselt ja üldiselt selles piirkonnas ja vastavalt rakendatakse meetmeid, et keelt oskaks ka need inimesed, kelle jaoks see ei ole emakeel. Selline poliitika ei ole vastuolus hartaga, kuid ei kujuta endast ka lõike 1.g eesmärki. Lõikega püütakse tagada ainult suuremat vastastikkust läbikäimist keelerühmade vahel.

Suhted regionaal- või vähemuskeelt rääkivate rühmade vahel (Artikkel 7, lõiked 1.e ja i)

67. Vajalik on see, et sama regionaal- või vähemuskeelt rääkivatel rühmadel oleks võimalus osaleda kultuurivahetustes ja üldiselt omavahelisi suhteid edasi arendada,

selleks et koos aidata kaasa oma keele püsijäämisele ja rikastamisele. Selleks püütakse hartas vältida, et killustatud asustus, riigi haldusjaotused või keelerühmade asumine eri riikides kujutaks endast takistust nendevahelisele suhtlemisele.

68. Eeldatavalt ei tohiks taoline teadlikkus ühisest identiteedist regionaal- või vähemuskeele rääkijate hulgas väljenduda negatiivselt, jättes välja või kõrvale suhted teiste ühiskonnarühmadega. Seega teenib eri regionaal- või vähemuskeeli rääkijate kultuurisuhete edendamine nii kultuurilise rikastumise kui ka riigis elavate kõikide rühmade parema üksteisemõistmise eesmärki.

69. Lõikega 1.i lisandub veel üks aspekt: mõte, et taolisi suhteid peaks saama edasi arendada ka üle riigipiiride, kui sama või samalaadset regionaal- või vähemuskeeli räägitakse mitmes eri riigis. Juba määratluse järgi on vastavas riigis elavate regionaal- või vähemuskeelte rääkijate arv väike. Kultuurilase üksteiserikastamise eesmärgil võib tekkida vajadus ära kasutada need kultuuriressursid, mis on olemas teisel pool riigipiire sama või samalaadset keelt rääkivatel rühmadel. See on eriti oluline, kui ühe riigi regionaalkeel vastab teise riigi suuremale kultuurikeelele või isegi riigikeelele ja kui ülepiiriline koostöö võimaldab regionaalrühmal kasu saada nimetatud laiemaltlevinud keele kultuuritegevusest. Väga oluline on, et riigid tunnustaks taoliste suhete õigustatust ja ei käsitleks neid kahtlusega riigitruuduse seisukohalt, mida iga riik eeldab oma kodanikelt, ega ei leiaks, et need suhted ohustavad riigi territoriaalset terviklikkust. Keelerühmal tekib veelgi enam tunne, et ta moodustab osa riigitervikust, kui teda keelerühmana tunnustatakse ja ei takistata tema kultuurikonktakte naaberriikidega.

70. Kuid riikidele jäetakse vabad käed, et välja töötada parim korraldus nimetatud riikidevaheliste kultuurivahetuste läbiviimiseks, eriti arvestades seda, millised siseriiklikud ja rahvusvahelised piirangud võivad mõnedel riikidel olemas olla. Konkreetsemad kohustused on esitatud III osa Artiklis 14.

Diskrimineerimise kõrvaldamine (Artikkel 7, lõige 2)

71. Diskrimineerimise kõrvaldamine regionaal- või vähemuskeelte rääkimise osas kujutab endast sellise keele rääkijate suhtes miinimumtagatist. Sel põhjusel kohustuvad osapooled kõrvaldama kõik meetmed, mis pidurdavad regionaal- või vähemuskeele rääkimist või ohustavad selle keele alalhoidmist või edasiarendamist.

72. Aga lõike eesmärgiks ei ole täieliku võrdsuse sisseviimine keelte vahel. Nagu sõnastusega, eriti mõistega "õigustamatu", on ära öeldud, on Harta vaimuga täiesti sobiv, et regionaal- või vähemuskeelte alase poliitika teostamisel võib keeli teatud mõttes eristada. Eriti puudutab see iga riigi meetmeid rahvus- või riigikeele kasutamise alal, mis ei kujuta endast diskrimineerimist regionaalkeelte vastu, ainult sellepärast, et samu meetmeid ei rakendata regionaalkeelte osas. Sellegipoolest ei tohi nimetatud meetmed olla takistuseks regionaal- või vähemuskeelte püsijäämisel ega edasiarendamisel.

73. Samas just sellepärast, et riigikeelte ja regionaal- või vähemuskeelte osas esinevad erinevad olukorrad ja sellepärast, et need, kes viimaseid räägivad, on sageli ebasoodsamas seisus, aktsepteeritakse hartas mõtet, et positiivseid meetmeid võib vaja olla nende keelte püsijäämiseks ja edendamiseks. Tingimusel, et meetmetel selline eesmärk on ja et meetmetega ei püüta midagi rohkemat kui keeltevahelise võrdsuse edendamist, ei vaadelda taolisi meetmeid diskrimineerivatena.

Keelerühmade vastastikuse austuse ja arusaamise edendamine (Artikkel 7, lõige 3)

74. Austus regionaal- või vähemuskeelte suhtes ja sallivuse kujundamine nende keelte osas kujutavad endast osa üldisest püüdlusest arendada välja mitmekeelsusest arusaamist ühe riigi siseselt. Sallivuse ja vastuvõtlikkuse väljaarendamine haridusalal ja meedias on oluliseks teguriks regionaal- või vähemuskeelte praktilises alalhoidmises. Kui riik soodustab massimeedial selle eesmärgi teostamist, siis seda ei loeta õigustamatuks riigipoolseks mõjutamiseks. Tegelikult on enamik Euroopa riike teinud kõhklematult kohuseks meediale austada inimõigusi, sallida vähemusi ja vältida vaenu õhutamist. Samas vaimus kujutab see põhimõtte regionaal- või vähemuskeelte rääkijatele olulist tegurit, mis võimaldab neil omakorda olla avatud enamuse keelte ja kultuuride vastuvõtmisele.

Regionaal- või vähemuskeelte huve esindavate instantside asutamine (Artikkel 7, lõige 4)

75. Regionaalkeelte *ad hoc* komitee (CAHLR) pidas oluliseks seda, et igas riigis oleks mehhanismid, millega avalikud võimud võtaks arvesse regionaal- või vähemuskeelte rääkijate endi poolt väljendatud vajadusi ja soove. Vastavalt soovitatakse, et kõikide regionaal- või vähemuskeelte osas oleks olemas nn. edendusinstants, mis vastutaks vastava keele huvide esindamise eest riigi tasandil, teostaks selle keele edendamiseks praktilisi meetmeid ja jälgiks harta täideviimist selle konkreetse keele osas. Väljendus "kui vajalik" näitab muu hulgas ära, et kui taolised instantsid on ühel või teisel kujul juba olemas, ei ole kavatsuseks lasta riikidel moodustada uusi topeltinstantsi.

Harta põhimõtete rakendamine territooriumita keelte osas (Artikkel 7, lõige 5)

76. Kuigi hartas käsitletakse peamiselt neid keeli, millel on ajalooline side vastava riigi väljakujunenud geograafilise alaga, ei soovinud Regionaalkeelte *ad hoc* komitee (CAHLR) mööda vaadata ka nendest keeltest, mida tavapäraselt riigis räägitakse, kuid millel ei ole täpselt piiritletud territoriaalset alust.

77. Sellegipoolest tunnustatakse hartas, et kuivõrd II osas kehtestatud rida põhimõtteid ja eesmärke saavad olla rakendatud territoriaalselt ja esinevad praktilised raskused meetmete rakendamiseks ilma geograafilise ulatuseta, ei saa neid sätteid ilma teatud kohandamiseta rakendada territooriumita keeltele. Vastavalt sellele täpsustatakse lõikes 5, et meetmeid rakendatakse territooriumita keelte osas ainult niivõrd, kui see on võimalik.

78. Mõnesid lõigete 1 kuni 4 sätteid võib rakendada ilma raskusteta ka territooriumita keeltele, näiteks mis puudutab nende keelte tunnustamist, samuti meetmeid austuse, arusaamise ja sallivuse kujundamiseks nende keelte suhtes. Territooriumita keelte osas tuleb keelata diskrimineerimine ja tuleb läbi viia tegevusi nende keelte positiivseks toetuseks, et neid keeli rääkivatel rühmadel oleks võimalik üksteisega suhteid arendada nii riigi sees kui ka väljaspool riiki. Samuti tuleb edendada nende keelte alast uurimist ja õppimist. Teisalt ei ole võimalik territooriumita keeltele rakendada sätteid, mis käsitlevad haldusjaotusi ja võimaluste loomist neid keeli mitterääkijatele neid keeli õppida, sest neid meetmeid saab teostada ainult konkreetsel territooriumil. Lõpuks võib territooriumita keelte õpetamise ja õppe kättesaadavaks tegemine ning nende kasutamine avalikus elus olla praktilistel põhjustel rakendatud ainult teatud kohandamise abil.

III osa – Regionaal- või vähemuskeelte edendamise meetmed avalikus elus, vastavalt Artiklis 2, lõikes 2 toodud kohustustega

Artikkel 8 – haridusala

79. Selle Artikli lõike 1 sätteid käsitlevad ainult territooriumit, kus regionaal- või vähemuskeeli räägitakse. Neid sätteid tuleb kohaldada ka "vastavalt iga keele konkreetsele olukorrale". Nagu viidates eelpool olevale Artiklile 2, lõige 2 öeldud, puudutab see eriti valikut, mida iga keele osas teha vastavalt all-lõigetele a kuni f.

80. Lauseosa "ja piiramata riigikeel(t)e õpetamist" on mõeldud selle takistamiseks, et Artikkel 8 lõike 1 sätteid – eriti all-lõigete a kuni f esimest valikuvõimalust – oleks võimalik tõlgendada nii, et enamuse räägitud keele (keelte) õpetamine võib üldse ära jääda. Sellest tulenevalt võiks välja kujuneda keelelistel getod, mis oleks ju vastuolus harta preambulas rõhutatud kultuuridevahelisuse ja mitmekeelelisuse põhimõtetega ja kahjustaks vastavate elanikkonna rühmade huve. Erijuhtudeks on need riigid, kus hartat kohaldatakse vähemräägitud riigikeele osas ja siis peaks seda lauseosa tõlgendama nii, et lõike 1 sätteid ei piira teiste ametlike keelte õpetamist.

81. Artikkel 8 käsitleb erinevaid haridusastmeid: koolieelne, alg-, kesk-, tehniline ja kutseharidus ning ülikooli- ja täiskasvanuharidus. Iga astme jaoks on esitatud erinevad valikuvõimalused vastavalt iga regionaal- või vähemuskeele olukorrale.

82. Mõnedes all-lõigetes kasutatakse väljendit "piisavaks peetud arvul". Sellega mõeldakse, et ametivõimudelt ei saa nõuda vastavate meetmete rakendamist, kui keelerühma olukorra tõttu on raske saavutada minimaalne õpilaste arv, mis on nõutud klassikomplekti moodustamiseks. Teiselt poolt ja arvestades regionaal- või vähemuskeelte eriolusid, tehakse ettepanek klassikomplekti moodustamiseks vajaliku õpilaste arvu määramiseks paindlikult, nii et ka väiksema õpilaste arvu puhul "peetakse seda küllaldaseks".

83. Valikuvõimaluse iv sõnastus all-lõigetes c ja d on selle arvestamiseks, et igas riigis on erinevad reeglid nii täisea kui ka vastava hariduse läbimiseks vajaliku vanuse osas. Sõltuvalt nendest reeglitest võib arvesse võtta kas õpilaste endi või nende perekondade soove.

84. Tuleb mõõnda, et kõikides haridussüsteemides ei tehtagi vahet keskhariduse ja kutsehariduse vahel, sest viimast käsitletakse siis keskhariduse eri liigina. Sellegipoolest on all-lõigetes c ja d vastav vahe tehtud, et arvestada kutsekoolitussüsteemide erinevusi. Eriti nende riikide puhul, kus kutsekoolitust viiakse suuremas osas läbi praktika abil ja kus sellepärast on raske rakendada meetmeid regionaal- või vähemuskeelte soodustamiseks, võimaldab see harta osapooltel aktsepteerida vähemalt rangemaid nõudeid üldkeskhariduses.

85. Ülikooliharidust ja täiskasvanuharidust käsitlevad sätted on võrreldavad nendega, mis puudutavad teisi haridusastmeid, kuivõrd nende abil pakutakse valikuvõimalust kas õpetada aineid regionaal- või vähemuskeeles või õpetada vastavalt keelt õppeainena. Lisaks, nagu ka koolieelses hariduses, pakutakse veel üks lahendus nende riikide jaoks, kus ametivõimud seda liiki hariduse alal pädevad ei ole. Teatud riikides võib otsustada, et regionaal- või vähemuskeele rääkijate arv on mitteküllaldane ülikoolihariduse korraldamiseks kas selles keeles või selle keele osas õppeainena. Sellisel juhul on viidatud nende riikide näitele, kes kas eraldi lepingu või üldise diplomite tunnustamise lepingu raames tunnustavad regionaal- või vähemuskeele rääkija omandatud ülikoolikraadi mõne teise riigi ülikoolis, kus kus õppetöö toimub vastavas regionaal- või vähemuskeeles.

86. Lõike 1.g olemasolu on ajendanud püüde mitte eraldada regionaal- või vähemuskeelte õpetamist nende kultuuritaustast. Need keeled on sageli seotud eraldi ajaloo ja nende omaste traditsioonidega. Selline ajalugu ja regionaal- või vähemuskultuur on osaks Euroopa kultuuripärandist. Järelikult on soovitatav, et ka nendel, kes vastavaid keeli ei räägi, oleks juurdepääs sellele kultuuripärandile.

87. Kui riik võtab kohuseks tagada regionaal- või vähemuskeele õpetamine, siis peab ta korraldama nii, et oleks saadaval ka rahalised vahendid, õppejõud ja õppevahendid selle läbiviimiseks. Selliselt võetud kohustuse loogilist edasiarendust ei ole vajalik Hartas täpsustada. Sellegipoolest, mis puudutab õppejõudusid, tekib küsimus nende pädevusest ja seega nende koolitusest. Et pädevus ja koolitus on pöördelise tähtsusega, on lõikes 1.h esitatud eraldi vastavad sätted.

88. Mõeldes sellele, kui põhilise tähtsusega on õpetamine ja konkreetsemalt koolisüsteem regionaal- või vähemuskeelte püsijäämisel, pidas Regionaalkeelte *ad hoc* komisjon CAHLR vajalikuks sätestada, et moodustatakse eraldi instants(id) selle jälgimiseks, mida antud valdkonnas tehakse. Taoliste järelevalveasutuste erijooni ei ole lõikes 1.i täpsustatud. Järelikult võib selliseks asutuseks olla haridusalane ametivõim või sõltumatu asutus. Nimetatud ülesande võib anda ka harta Artikli 7 lõikes 4 sätestatud instantsile. Igal juhul on harta nõutud see, et vastava hariduse seire tulemused oleks

avaldatud.

89. Üldjuhul piiratakse hartas regionaal- või vähemuskeelte kaitse selle geograafilise alaga, kus neid tavapäraselt räägitakse. Kuid Artikli 8 lõige 2 on selles erand. Ajendiks on arusaam, et tänapäeval on inimesed liikuvad ja territoriaalsuse põhimõte võib praktikas osutada regionaal- või vähemuskeele hästitoimiva kaitse jaoks mitteküllaldaseks. Lisaks on suur arv nende keelte rääkijatest kolinud ümber suurematesse linnadesse. Kuid arvestades raskusi, mis tekivad haridusmeetmete rakendamisel regionaal- või vähemuskeelte osas väljaspool nende keelte territoriaalset alust, on Artikkel 8, lõige 2 sõnastatud vastavate kohustuste osas paindlikult ja rakendub igal juhul ainult siis, kui meetmeid õigustab vastava keele rääkijate arv.

Artikkel 9 – kohtuvõimud

90. Käesoleva Artikli lõige 1 on rakendatav sellistes kohturingkondades, kus regionaal- või vähemuskeelt rääkivate elanike arv õigustab vastavaid meetmeid. Osaliselt vastab see säte harta enamiku sätete üldreeglile, kus püütakse kaitsta regionaal- või vähemuskeeli nendel territooriumitel, kus neid traditsiooniliselt räägitakse. Kõrgemate kohtute osas, mis asuvad väljaspool seda territooriumit, kus regionaal- või vähemuskeelt räägitakse, on vastava riigi enda küsimuseks arvestada kohtusüsteemi eripära ja selle astmete hierarhiat.

91. Artikli 9, lg 1 sõnastuse sissejuhatav lause peegeldab samuti Regionaalkeelte *ad hoc* komisjoni (CAHLR) püuet kaitsta kohtusüsteemi põhimõtteid nagu osapoolte võrdsus ja õigusemõistmise põhjendamatult pikkade tähtaegade vältimist, et olla vastu regionaal- või vähemuskeelte kasutamisest tulenevale kuritarvitusele. Selline õigustatud mure ei õigusta siiski üldiseid piiranguid hartaga liitunud riikide kohuste osas käesoleva lõike raames, vaid iga üksikjuhtumi korral peab kohtunik otsustama, kas lubatud võimalusi kasutatakse kuritarvitamise eesmärgil.

92. Kriminaal-, tsiviil- ja haldusmenetluse vahel on tehtud vahet ja pakutud valikuvõimalused vastavad nende menetluste erinevale iseloomule. Nagu sõnad "ja/või" näitavad, võib mõnesid valikuvõimalusi vastu võtta kumulatiivselt.

93. Artikkel 9, lõike 1 sätteid käsitlevad menetlust kohtu ees. Sõltuvalt eri riikide õiguskorraldusest võib mõistet "kohtud" tõlgendada ka laiemas mõistena, mis hõlmab muidki kohtumõistmisfunktsioonidega instantse, eriti näiteks all-lõikes c toodud juhul.

94. Artikli 9, lõike 1 all-lõigete a, b ja c esimese valikuvõimaluse osas kasutatakse väljendit "viia menetlust läbi regionaal- või vähemuskeeltes". Igal juhul tähistab see väljend, et vastavat regionaal- või vähemuskeelt kasutatakse kohtusaalis ja menetluse käigus siis, kui asjaosaliseks on seda keelt rääkiv osapool. Kuid vastavalt kohtusüsteemi erijoontele jääb iga riigi enda otsustada, milline on väljendi "menetluse läbiviimine" täpsem ulatus.

95. Tuleb ära märkida, et lõige 1. a.ii, millega osapooled kohustuvad süüdistatavale tagama õiguse kasutada oma regionaal- või vähemuskeelt, läheb kaugemale kui Euroopa Inimõiguste Konventsiooni Artiklis 6. lg 3.e sätestatud süüdistatava õigus saada tasuta tõlgiabi, kui ta ei saa aru või ei räägi kohtus kasutatud keelt. Nagu all-lõiked b.ii ja c.ii põhineb see eeldusel, et isegi kui regionaal- või vähemuskeele rääkijad oskavad ka riigikeeles väljenduda, võivad nad tunda vajadust keele järgi, mis on neile tundeliselt kõige lähemal või milles nad väljenduvad vabamalt, siis kui on vaja ennast kohtus õigustada. Seega oleks Harta eesmärgi vastane, et seda võimalust rakendataks ainult praktiliselt vajalikes olukordades. Teiselt poolt, arvestades, et see säte ületab lihtsalt inimõiguste aspekti, andes tegelikult vaba valiku võimaluse süüdistatavale ja nõudes tema otsusele vastavat korraldust, peeti mõistlikuks lubada riikidel ise otsustada, kas seda lubada või mitte ja kas tuleks piirata selle sätte rakendamist teatud kohturingkondades.

96. Lõike 1.d eesmärgiks on sätestada, et Artikli 9. lõigete 1.b ja c rakendamisel vajalikuks osutuv kirjalik ja suuline tõlge oleks tasuta. Nende riikide osas, kes seda all-lõiget ei vali, otsustavad nad, kas lahendada see küsimus vastavalt olemasolevale seadusandlusele või võtta vastu uusi, eraldi sätteid, mis arvestaks vajadust edendada regionaal- või vähemuskeeli. Järelikult võib inimene ise tasuda kõik või osa kulusid, kui ta seda taotleb mõne toimingu osas, või jagatakse kulude maksmine osapoolte vahel, jne.

97. Lõikes 2 käsitletakse regionaal- või vähemuskeeles koostatud juriidiliste dokumentide kehtivust. Tegelikult on selle lõike ulatus piiratud, sest siin ei ole ära näidatud juriidilise dokumendi kehtimise kõiki tingimusi, vaid piiratakse väitega, et kui dokument on koostatud regionaal- või vähemuskeeles, siis ainult sellepärast ei saa eitada selle kehtivust. Lisaks ei keela see riigil sätestamast lisaformaalsusi selliste dokumentide osas, näiteks seda, et dokumendile tuleb juurde lisada riigikeeles teatud informatsioon. Lõige 2.b sisaldab mõtet, et regionaal- või vähemuskeelt kasutava osapoolte poolt viidatud dokumendi sisu peab otseselt või kaudselt (reklaamiga, riigi infoteenistuse abil, jne.) olema teada antud teisele osapooltele või asjast huvitatud kolmandatele osapooltele, kes regionaal- või vähemuskeelt ei räägi, sellisel kujul, et nad saavad sellest aru.

98. Artikli 9. lõike 2 kohaldamine ei piira nende lepingute ja konventsioonide rakendamist, mille sisuks on vastastikune abi juriidilistes küsimustes, kus on selgelt välja toodud ka kasutatavate keelte küsimus.

99. Lõige 3 käsitleb seadusandlike õigusaktide tõikimist regionaal- või vähemuskeeltesse. Lauseosa "kui ei ole sätestatud teisiti" tähistab juhtumeid, kus õigusakt on juba olemas regionaal- või vähemuskeeles, sest seda on juba tõlgitud samasse või samalaadsesse keelde, mis on mõne muu riigi riigikeel.

Artikkel 10 – haldusvõimud ja avalikud teenistused

100. Selle artikli eesmärgiks on võimaldada regionaal- või vähemuskeelte rääkijatel teostada oma kodanikuõigusi ja täita kodanikukohuseid nii, et austatakse nende väljendusvahendit.

101. Sätted on koostatud peamiselt nii, et paraneks suhtlemine avalike võimude ja nende vahel, kes räägivad regionaal- või vähemuskeeli. On õige, et ühiskondlik ja kultuurialane olukord on edasi arenenud nii, et rõhuv enamus nende keelte rääkijatest on kakskeelsed ja suudavad suhelda riigikeeles avalike võimudega. Kuid siiski on regionaal- või vähemuskeele kasutamise võimaldamine suhtes nimetatud ametivõimudega põhiliseks nende keelte staatuse jaoks ja nende edasiarenemiseks, samuti subjektiivselt seisukohalt. Selge on see, et kui mõni keel jääks täielikult välja ametivõimudega suhtlemisest, siis sellega tegelikult eitataks selle keele kui sellise olemasolu, sest keel on ju avaliku suhtlemise vahendiks ja seda ei saa taandada üksnes erasuhete valdkonda. Lisaks on nii, et kui keelel ei ole juurdepääsu poliitilisse, juriidilisse või haldusvaldkonda, siis kaotab see keel järk-järgult kogu oma terminoloogilise potentsiaali vastavas valdkonnas ja temast saab "puuetega" keel, milles ei ole võimalik väljendada kohaliku ühiskonna elu kõiki tahke.

102. Artiklis 10 eristatakse avalike võimude tegevuses kolme liiki:

- riigi haldusvõimude tegevus: see tähendab avalike võimude tavalist tööd, eriti avaliku pädevuse või võimu teostamise vorme tavalise õiguse raames (lõige 1);
- kohalike ja regionaalvõimude tegevus, see tähendab üldiselt isevalitsuse õigusega riigi alluvuses territoriaalvõimude tegevust (lõige 2);
- avalikke teenuseid osutavate instantside tegevus kas avaliku või eraõiguse raames, kusjuures need jäävad avaliku kontrolli alla: postiteenused, haiglad, energeetika, transport jne. (lõige 3).

103. Igas valdkonnas võetakse arvesse keeleliste olukordade mitmekesisust, kohandades neid vastavate ametivõimude või instantside erijoontele. Mõnedel juhtudel võimaldavad regionaal- või vähemuskeele omadused tal olla tunnustatud "peaaegu ametliku" keelena, seega saab sellest keelest tema territooriumil töökeel või avalike võimude tavaline suhtlemisvahend. (Nende inimestega, kes regionaal- või vähemuskeelt ei räägi, jääb normiks ikkagi riigikeele kasutamine või laiemalt räägitud keele kasutamine). Alternatiiviks on see, et vastavat keelt kasutatakse suheldes taoliste ametivõimudega vähemalt nende inimeste osas, kes nende poole selles keeles pöörduvad. Kui siiski ei ole regionaal- või vähemuskeele objektiivse olukorra tõttu selliseid lahendusi praktilistel kaalutlustel võimalik teostada, on sätestatud miinimumkohustused vastava keele rääkijate seisundi kaitsmiseks: näiteks võib suulisi või kirjalikke taotlusi või dokumente seaduspäraselt esitada regionaal- või vähemuskeeles, aga ei teki kohustust vastata selles keeles.

104. Osapoolte kohuseid lõikudest 1 ja 3 on iseloomustatud lauseosaga "niivõrd kui mõistlikult võimalik". Selline säte ei ole mõeldud harta osapooltele Artiklis 2, lõikes 2 ja Artiklis 3, lõikes 1 ette nähtud võimaluse asendamiseks, mille kohaselt nad jätkavad oma

kohuste hulgast välja mõned III osa sätted iga konkreetse keele osas. Siiski on püüdeks arvesse võtta seda, et mõnedel sätestatud meetmetel on olulised rahalised tagajärjed, või nõuavad need vastavaid töötajaid või koolitust. Kui harta osapool võtab vastu teatud keele osas konkreetse sätte, siis paratamatult tekib sellega kohustus teha kättesaadavaks vastavad resursid ja luua halduskorraldus, mis on nõutav selle sätte tegelikuks jõustumiseks. Siiski tunnustatakse, et mõnedel juhtudel ei ole vastava sätte täielik ja tingimusteta kohaldamine realistlik või ei ole veel realistlik. Lauseosa "niivõrd kui mõistlikult võimalik" lubab harta osapooltel vastavate sätete kohaldamisel ise otsustada üksikutel juhtudel, millal esinevad just sellised olukorrad.

105. Lõike 2 mõisted, eriti harta osapoolte kohustus "lubada ja/või soodustada", on koostatud nii, et arvestatakse kohaliku ja regionaalse autonoomia põhimõtet. Need mõisted ei tähenda, et siinkohal esitatud kodanikule kõige lähemalasuva avalikke võime käsitlevate sätete rakendamisele pööratakse vähem tähelepanu. Üldisemalt oli Regionaalkeelte *ad hoc* komisjon (CAHLR) teadlik, et mõnede harta sätete rakendamine hakkabki kuuluma kohalike või regionaalsete ametivõimude pädevusalasse ja võib nende jaoks kaasa tuua olulisi kulutusi. Harta osapooled peavad kindlustama, et harta rakendamisega austatakse kohaliku autonoomia põhimõtet, nii nagu see on sätestatud Euroopa kohaliku omavalitsuse hartas, eriti selle Artiklis 9, lg 1, kus on sätestatud, et: "Kohalikel ametivõimudel on volitus riigi majanduspoliitika raames nende endi adekvaatsetele rahalistele ressurssidele, mida nad võivad oma volituste piires vabalt kasutada."

106. Lõikes 2 a sätestatakse regionaal- või vähemuskeelte kasutamine regionaal- või kohalike ametivõimude "piires". Sellise sõnastuse eesmärgiks on ära näidata, et vastav ametivõim võib kasutada regionaal- või vähemuskeelt töökeelena, kuid ei tähenda, et regionaal- või vähemuskeelt saaks kasutada keskse riigivalitsusega suhtlemisel.

Artikkel 11 – meedia

107. Meediates saadud eetriaeg ja eetrituum on regionaal- või vähemuskeelte püsijäämiseks elulise tähtsusega. Tänapäeval ei saa ükski keel säilitada mõjuvõimu, kui tal ei ole juurdepääsu uutele massiteabevormidele. Viimaste edasiarenemine kogu maailmas ja tehnoloogia areng viivad vähemulatuslikult räägitud keelte kultuurimõju nõrgenemiseni. Peamiste meediavahendite, eriti televisiooni jaoks on vaatajaskonna suurus tavaliselt otsustavaks teguriks, kusjuures samas kujutavad regionaal- ja vähemuskeeled endast vaid väikest kultuuriturgu. Kuigi neil on nüüd uued võimalused tänu ringhäälingutehnoloogia edasiarenemisele, on neil vaja avalikku toetust juurdepääsuks meediatele. Aga meedia on just valdkond, kus avalik sekkumine on piiratud ulatusega ja õigusaktide alusel tehtav ei toimi väga hästi. Selles valdkonnas tegutsevad avalikud võimud peamiselt soodustamise ja abi osutamise vormis. Soodustamise ja abi andmise tagamiseks regionaal- või vähemuskeeltele palutakse hartas riikidel võtta kohustusi erinevatel tasanditel.

108. Käesolevas Artiklis sätestatud meetmed on mõeldud regionaal- või vähemuskeelte rääkijate kasuks nende keelte vastavatel geograafilistel aladel. Kuid selles suhtes on lõike 1 sõnastus, mis erineb teiste Artiklite väljendusviisist, selline, millega arvestatakse audiovisuaalmeedia erijooni. Seega isegi kui meetmeid rakendatakse konkreetse territooriumi osas, võivad nende tagajärjed palju kaugemale ulatuda. Teiselt poolt ei ole meetmeid vaja tingimata rakendada just sellel territooriumil, kui nende kasutegur ulatub niigi territooriumi elanikeni.

109. Siin on arvestatud, et eri riikide avalikel võimudel on erisugune kontrollivõim meediate üle. Sellel põhjusel on lõigetes 1 ja 3 täpsustatud, et kohustuste ulatus sõltub ametivõimude pädevuse, volituste või õigustatud rolli ulatusest selles valdkonnas. Aga lisaks rõhutatakse ka seda, et igas riigis, kus riigil on õigustatud roll käesoleva Artikli eesmärkidel luua seadusandlik raamistik ja tingimused, on see piiratud teiselt poolt meedia autonoomiaga.

110. Artikli 11 lõikes 1 eristatakse neid kohustusi, mis on välja pakutud regionaal- või vähemuskeelte jaoks raadios ja televisioonis, vastavalt sellele, kas viimastel on või ei avaliku teenuse osutamise ülesanne. See ülesanne, mida võib täita kas avalik või eraringhääling, sisaldab laia skaala saadete pakkumist, kuhu kuuluvad vähemuste maitse-eelistused ja huvid. Selles osas võib riik sätestada (näiteks selles seadusandluses, kus on toodud ringhäälingute ülesanded), et kavasse võetakse regionaal- või vähemuskeelseid saateid. Teiselt poolt on nendes riikides, kus ringhäälingut peetakse puhtalt erasektori ülesandeks, võimatu riigil teha enam kui "soodustada ja/või hõlbustada" (all-lõiked b ja c). Ainult viimane olukord rakendub ajakirjanduse osas (all-lõige e). Kui asjakohane, siis harta osapooltele pakutud kohustus sisaldab vajalike sageduste eraldamist nendele ringhäälingutele, kes edastavad saateid regionaal- või vähemuskeeltes.

111. Kui vähene ei oleks ka riigi osa meediate valdkonnas, on riigil tavaliselt vähemalt õigus tagada väljendusvabadus või võtta vastu meetmeid väljendusvabaduse takistuste kõrvaldamiseks. Sel põhjusel ei sisalda lõige 2 samu sätteid nagu lõige 1, mis puudutab avalike ametivõimude pädevuse ulatust. Kohustus tagada vastuvõtmisvabadus on seotud mitte ainult tahtlikult tehtud takistustega, mis takistavad naaberriikide saadete vastuvõtmist, vaid ka passiivsete takistustega, mis tulenevad sellest, et pädevad ametivõimud ei ole midagi ette võtnud nende saadete vastuvõtmise võimalikuks tegemisel.

112. Arvestades seda, et naaberriigi saated ei allu samadele reeglitele nagu need saated, mida harta osapoole omal territooriumil luuakse, viib selle lõike kolmas lause sisse ettevaatusabinõu, mis on sõnastatud samamoodi nagu Euroopa Inimõiguste Konventsiooni Artikkel 10, lõige 2, mis käsitleb väljendusvabadust. Siiski peaks televisiooni osas osutama sellele, et nende riikide jaoks, kes on Euroopa Ülepiirilise Televisioonikonventsiooni liikmed, on harta Artiklis 11, lõige 2 nimetatud vabaduste piiramise asjaolud ja tingimused ära määratud nimetatud konventsiooniga, eriti põhimõttega, et ei tohi piirata nende territooriumitel selliste kavade ülekandmist, mis on

vastavuses Ülepiirilise Televisiooni Konventsiooniga. Lisaks ei mõjuta selle lõike sätted vajadust pidada kinni autoriõigusest.

113. Artiklis 11, lõikes 3 sätestatakse regionaal- või vähemuskeelte rääkijate huvide esindamine nendes instantsides, mille ülesandeks on tagada meedia pluralism. Sellised instantsid on olemas enamikes Euroopa riikides. Sõnad "või võtta arvesse" lisati vastusena võimalikele raskustele, mis võiksid tekkida selle määramisel, kes on nende keelte rääkijate esindajad. Siiski arvas Regionaalkeelte *ad hoc* komisjon (CAHLR), et on piisav, kui keelerühmi esindatakse samadel alustel teiste elanikkonna esindajatega. See on teostatav näiteks nende regionaal- või vähemuskeeli esindavate instantside kaudu, mida käsitletakse harta Artikli 7 lõikes 4.

Artikkel 12 – kultuuritegevused ja nende läbiviimise vahendid

114. Siinsel alal, nagu Artikli 11 korralgi, palutakse riikidel võtta endale kohustus selles ulatuses, kuivõrd avalikel võimudel on pädevus, volitused või õigustatud roll, mis lubab neil toimivalt tegutseda. Aga kuivõrd avalikel võimudel on kahtlematult mõjuvõimu selles osas, kuidas kultuuritegevuse läbiviimise vahendeid kasutatakse, nõuab harta neilt selle korraldamist, et regionaal- või vähemuskeeltele oleks nimetatud vahendite kasutamisel oma koht.

115. Lõikes 1.a palutakse riikidel üldiselt soodustada algatusi, mis on konkreetsete regionaal- või vähemuskeelte kultuuriväljendusviisidele tüüpilised. Tavaliselt sõltub sellise toetuse liik läbiviidava kultuuritegevuse liigist. Väljendus "erinevad vahendid juurdepääsuks teostele..." tähendab, vastavalt kultuuritegevuse liigile, trükis avaldamist, tootmist, esitamist, levi, ülekannet ja nii edasi.

116. Et regionaal- ja vähemuskeelte rääkijad on arvuliselt piiratud kogu elanikkonna seas, siis ei ole neil ka samasugust kultuuritootlikkust nagu laiemalt räägitud keelte esindajatel. Nende keelte rääkimise edendamiseks ja selleks, et rääkijatel oleks juurdepääs suurele kultuuripärandile, on seega vajalik kasutada tõlkimise, dubleerimise, postsünkroniseerimise ja subtiitrite tehnikaid (lõige 1.c). Kuid kultuuritõkete vältimine on kahe-suunaline. Seega on regionaal- või vähemuskeelte püsijäämise ja staatuse jaoks põhilise tähtsusega, et nendes keeltes loodud olulised teosed oleks tutvustatud laiemale üldsusele. See on lõike 1.b eesmärk.

117. Kultuuriasutuste, s.t. nende asutuste toimimise osas, kes tegelevad kultuuritegevuste toetamisega erineval kujul, palutakse riikidel korraldada, et nad pühendaks küllaldast tähelepanu oma kavades regionaal- või vähemuskeelte tundmisele ja rääkimisele ja nendega seotud kultuuridele (Artikkel 12, lõige 1.d kuni f). Loomulikult ei ole hartas võimalik konkreetselt öelda, kuidas regionaal- või vähemuskeeli tuleb kultuuriasutuste tegevusse kaasata. Hartas on lihtsalt öeldud, et "nendele tuleb pöörata sobivat tähelepanu". Riikide roll selles valdkonnas on tavaliselt suunamine ja järelevalve, riigid ei pea ise neid eesmärke edasi viima, vaid lihtsalt "kindlustama", et neid eesmärke

järgitakse.

118. Hartas sätestatakse ka iga regionaal- või vähemuskeele osas sellise instantsi moodustamine, mille ülesandeks on vastavas keeles loodud teoste kogumine, koopiade säilitamine ja sellekeeleliste teoste levi (Artikkel 12, lõige 1.g). Arvestades nõrka olukorda, milles on mitmed regionaal- või vähemuskeeled, on vajalik süsteemselt seda liiki tööd korraldada, kusjuures see, kuidas seda korraldatakse, jääb riikide otsustada. Lõike g rakendamiseks võib mõnede riikide osas osutada vajalikuks oma seadusandluse kohandamine kohustusliku koopia ja arhiivide osas, nii et kavandatud instants saab osaleda regionaal- või vähemuskeelsete teoste säilitamises.

119. Artikli 12, lõike 1 rakendamine on seotud territooriumiga, kus regionaal- või vähemuskeeli räägitakse, isegi kui on mööndud, et praktikas ulatuvad paljud sätted kaugemale sellest territooriumist. Kuid arvestades kultuuriedendamise iseloomu ja vajadusi, mis tekivad väljaspool neid valdkondi, kus keeli tavaliselt kasutatakse (eriti siserännete tulemusena), tuuakse Artiklis 12, lõikes 2 sisse sätted, mis vastavad Artikli 8, lõike 2 sätetele.

120. Kõik riigid püüavad välismaal oma kultuuri tutvustada. Et pilt selles kultuurist oleks täielik ja tõetruu, ei tohiks tutvustamise käigus kõrvale jätta ka regionaal- või vähemuskeeli ning -kultuure. Vastav kohustus, mis on sätestatud Artiklis 12, lõikes 3, kujutab endast ühte viisi regionaal- või vähemuskeelte tunnustamise põhimõtte rakendamisest, vastavalt harta II osa Artikli 7 lõikele 1.a.

Artikkel 13 – majandus- ja ühiskondlik elu

121. Nendes majandus- ja ühiskondlikes süsteemides, mis iseloomustavad Euroopa Nõukogu liikmesriike, piirdub avalike võimude sekkumine majandus- ja ühiskondlikku ellu peamiselt õigusaktide kehtestamisega. Arvestades seda on ametivõimude poolne tegevusvõimalus regionaal- või vähemuskeelte korralikul arvessevõtmisel nendes elualades piiratud. Sellegipoolest sätestatakse hartas teatud rida meetmeid sellel alal. Ühelt poolt püütakse kõrvaldada meetmed, mis keelavad või takistavad nende keelte kasutamist majandus- ja ühiskondlikus elus. Teiselt poolt pakutakse välja terve rida positiivseid meetmeid.

122. Artikli 13, lõike 1 sätetega esitatakse mittediskrimineerimise põhimõtte konkreetne rakendusviis. Sellepärast on need mõeldud rakendamiseks lepinguliste riikide kogu territooriumil ja mitte ainult nendes osades, kus regionaal- või vähemuskeeli räägitakse.

123. Harta Artiklis 13, lõikes 2 on toodud loetelu erinevatest konkreetsetest meetmetest regionaal- või vähemuskeelte toetamiseks selles valdkonnas. Praktilistel põhjustel piirdatakse siin nende geograafiliste aladega, kus neid keeli räägitakse. Arvestades sätet "kuivõrd mõistlikult võimalik", peab viitama eelpoolt toodud selgitustele Artikli 10 kohta (vt. punkti 104). Lõpuks ulatuvad harta osapoolte kohustused ainult kuni avalike võimude

pädevusi piirideni. kuigi see säte on oluline ainult all-lõike c osas.

Artikkel 14 – piiriülesed vahetused

124. Käesolevas Artiklis laiendatakse ja arendatakse edasi Artiklis 7, lõikes 1.i toodud mõtet ja seega võib viidata eelpool toodud selgitustele (vt. punkte 69–70).

125. Mitmetes valdkondades kujuneb piiriülene koostöö välja eri riikide naaberregioonide vahel. Tuleb ära märkida, et teatud juhtudel võib sellist olukorda ikka veel käsitleda territoriaalse terviklikkuse probleemina. Aga kuivõrd Euroopa riigid hetkel lähenevad üksteisele, tekib nüüd võimalus vastavate riikide jaoks kasutada "kultuuritegurit" vastastikkuse üksteisemõistmise edasiviimisel. Euroopa Nõukogu on koostanud üldisema konventsiooni piiriülese koostöö kohta kohalikul ja regionaalsel tasandil. Samas kui on soovitatav, et selline koostöö kujuneks edasi, rõhutatakse lõikes b, et taoline koostöö areneb eriti seal, kus mõlemal pool piire räägitakse ühte ja sama regionaalkeelt.

126. Kavandatav koostöö võib laieneda sellistele teemadele nagu sõpruskoolid, õpetajate vahetus, diplomite ja kvalifikatsioonide vastastikune tunnustamine, kultuuritegevuste ühine korraldamine, kultuurivarade edasiliikumine (raamatud, filmid, näitused, jne.) ja piiriülene kultuuriagentuuride tegevus (teatritrupid, lektorid, jne.). Mõnedel juhtudel võib see olla küllaldane (ja odavam) vahend, et täide viia kohustusi, mis on võetud harta teiste Artiklite raames, näiteks kõrghariduse kättesaadavaks tegemise sättes Artiklis 8, lõikes 1.e. Näiteks võib siin vastavate üliõpilaste osas rakendada kahepoolseid lepinguid, mille alusel nad saavad õppida naaberriigi sobivas õppeasutuses.

IV osa – harta rakendamine

(Artiklid 15–17)

127. Selleks, et Harta rakendamist saaks jälgida Euroopa Nõukogu, selle liikmesriikid ja laiem avalikkus, on valitud korraliste aruannete süsteem, mida osapooled esitavad vastavalt harta sätetele läbiviidud tegevuse kohta. Korralisi aruandeid esitatakse üks kord kolme aasta jooksul. Kuid esimene aruanne, mille eesmärgiks on tutvustada regionaal- või vähemuskeelte olukorda harta jõustumise hetkel vastava riigi jaoks, peab olema esitatud üks aasta pärast harta jõustumise kuupäeva selle riigi jaoks.

128. Harta rakendamise seiresüsteemi hea toimimise tagamiseks sätestatakse hartas ekspertkomisjoni moodustamine, kelle ülesandeks on erinevate osapoolte esitatud aruannete läbivaatamine. Ekspertkomisjoni poole võivad pöörduda ka instantsid või ühingud, kes soovivad esitada täiendavat informatsiooni või tutvustada harta rakendamisega seotud konkreetseid olukordi, eriti harta III osaga seoses (Artikkel 16,

lõige 2). Ekspertkomisjoni poole võivad pöörduda ainult harta osapooleks olevates riikides seadusjärgselt moodustatud instantsid, et käsitleda seda riiki puudutavaid küsimusi. Selle reegli eesmärgiks on ära hoida, et rühmad, kelle peakorterid on väljaspool vastavat harta rakendamise tegelevat riiki, ei saaks harta raames moodustatud seiresüsteemi kasutada hartaga liitunud riikide vahel arusaamatuste tekitamiseks.

129. Tuleb rõhutada, et tegemist ei ole peaaegu kohtulike kaebuste menetlustega. Ekspertkomisjoni pädevusse kuulub ainult harta rakendamise seire ja sellekohase informatsiooni saamine. Artiklis 16 nimetatud instantsid ei saa paluda, et ekspertkomisjon tegutseks enam-vähem kohtuliku appellatsiooniorganina.

130. Ekspertkomisjon võib kontrollida vastavate riikide poolt esitatud informatsiooni ja peab neilt küsima täiendavaid selgitusi või informatsiooni omapoolse uurimistöö läbiviimiseks. Tulemused edastatakse Ministrite Komiteele koos vastavate riikide kommentaaridega, siis kui esitatakse ka ekspertaruanded. Kuigi võib tunduda, et avatuse huvides tuleks neid aruandeid automaatselt avaldada, tekkis tunne, et kuivõrd nendes võib sisaldada soovitusettepanekuid Ministrite Komiteelt ühele või mitmele riigile, siis peaks Ministrite Komitee ise otsustama üksikjuhtumite haaval, millises ulatuses tuleks neid aruandeid avaldada.

131. Ekspertkomisjoni liikmete arv võrdub harta osapooleks olevate riikide arvuga. Tegemist peab olema regionaal- või vähemuskeelte alal tunnustatud isikutega. Samal ajal kui rõhuasetus on sügavalt individuaalsel omadusel "suurim ausus", on hartas selgelt öeldud ka, et komisjoni nimetatud eksperdid peavad oma ülesannete täitmisel olema tegutsemissohvitumatud ning mitte saama juhiseid oma riikide valitsustelt.

132. Harta rakendusseire masinavärk ekspertkomisjoni kaasamisel võimaldab saada objektiivse informatsiooni kogumi, mis iseloomustab regionaal- või vähemuskeelte olukorda, samas austades täielikult riikide konkreetset vastutusala.

V osa – lõppsätted

133. Artiklites 18 kuni 23 toodud lõppsätted põhinevad Euroopa Nõukogu konventsioonide ja lepete lõppsätete mudelil.

134. Lõppsätetesse otsustati lisada territoriaalne klausel, mis võimaldab riikidel harta ulatusest välja jätta osa territooriumist. Seda tehti sellepärast, et käesoleva harta erijooneks ongi konkreetsete territooriumite käsitlemine, nimelt selliste territooriumite käsitlemine, kus räägitakse regionaal- või vähemuskeeli. Lisaks on lepingulistel riikidel õigus Artikkel 3, lõike 1 kohaselt konkreetselt täpsustada, millised on regionaal- või vähemuskeeled, mille osas nad hakkavad rakendama üksikasjalikemaid kohustusi.

135. Artikkel 21 kohaselt on osapooltel õigus teha reservatsioone (piiranguid) ainult harta 7 lõigete 2 kuni 5 suhtes. Regionaalkeelte *ad hoc* komisjon (CAHLR) arvas, et

lepingulistel riikidel ei peaks olema võimalust teha reservatsiooni Artikli 7, lõike 1 osas, sest see sisaldab eesmärke ja põhimõtteid. III osa puhul otsustati, et kuivõrd selle sätted võimaldavad osapooltel juba niigi palju valikuid endale võetavate kohustuste vahel, ei ole ka siin kohane teha reservatsioone.

136. Arvestades kuivõrd käesoleva Harta temaatika on oluline paljude riikide jaoks, kes ei ole, või ei ole veel, Euroopa Nõukogu liikmed, otsustati, et harta kujutab endast avatud lepingut, millega saab ühinema kutsuda Euroopa Nõukogu liikmeks mitteolevaid riike (Artikkel 20).

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta tekst

Preambula

Käesolevale hartale allakirjutanud Euroopa Nõukogu liikmesriigid,

võttes arvesse seda, et Euroopa Nõukogu eesmärgiks on saavutada suurem ühtsus oma liikmesriikide hulgas, eriti nende ideaalide ja põhimõtete alalhoidmiseks ning teostamiseks, mis on liikmesriikide ühine pärand;

võttes arvesse seda, et Euroopa ajalooliste regionaal- või vähemuskeelte kaitse aitab kaasa Euroopa kultuurilise rikkuse ja tavade alalhoidmisele ja edasiarendamisele, kusjuures mõned nimetatud keeltest on võimalikus väljasuremisohus;

võttes arvesse seda, õigus rääkida regionaal- või vähemuskeelt eraelus ja avalikus sfääris on vääramatu õigus, mis vastab ÜRO Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise paktiga kehtestatud põhimõtetele ja Euroopa Nõukogu konventsioonile inimõiguste ning põhivabaduste kaitsest;

arvestades CSCE-s tehtud tööd ja eriti 1975. aasta Helsingi lõppakti ning 1990. aasta Kopenhaageni kohtumise dokumenti;

rõhutades kultuuridevahelisuse ja mitmekeelelisuse väärtust ning arvestades, et regionaal- või vähemuskeelte kaitse ja soodustamine ei tohiks toimuda riigikeelte ja nende õppimise arvelt;

saades aru sellest, et regionaal- või vähemuskeelte kaitse ja edendamine Euroopa eri riikides ja regioonides kujutab endast olulist panust sellise Euroopa ülesehitamisse, mis põhineb demokraatia ja kultuurilise mitmekesisuse

põhimõtetele rahvusliku suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse raames;

võttes arvesse Euroopa riikide eri regioonide konkreetseid olusid ja ajaloolisi traditsioone,

leppisid kokku alljärgnevas:

I osa – üldsätted

Artikkel 1 – määratlused

Käesoleva harta tähenduses:

- a tähistab mõiste "regionaal- või vähemuskeeled" järgnevaid keeli:
 - i mida traditsiooniliselt räägitakse ühe riigi teatud territooriumil selle riigi kodanike poolt, kes moodustavad arvuliselt väiksema rühma kui ülejäänud selle riigi elanikkond; ja
 - ii mis erinevad selle riigi riigikeel(t)est;mõistesse ei kuulu ei selle riigi riigikeel(t)e murded ega migrantide keeled;
- b "territoorium, kus räägitakse regionaal- või vähemuskeelt" tähistab geograafilist ala, kus nimetatud keelt kasutatakse sellise arvu inimeste väljendusvahendina, et see õigustab mitmesuguste kaitse- ja edendusmeetmete rakendamist, mis on käesolevas hartas sätestatud;
- c "territooriumita keeled" tähistab keeli, mida räägivad riigi kodanikud ja mis on erinevad ülejäänud riigi elanikkonna räägitud keelest või keeltest, kuid vaatamata sellele, et neid traditsiooniliselt selles riigis räägitakse, ei ole nad seotud selle riigi eraldi alaga.

Artikkel 2 – kohustused

- 1 Kõik lepingu osapooled kohustuvad kohaldama II osa sätteid kõikide tema territooriumil räägitavate ja Artikkel 1 määratlusele vastavate regionaal- või vähemuskeelte osas.
- 2 Ratifitseerimise, vastuvõtmise või heakskiitmise hetkel konkreetselt nimetatud keele osas vastavalt Artiklile 3 kohustub iga lepingu osapool kohaldama vähemalt kolmekümmend viit lõiget või all-lõiget, mis on välja valitud harta III osa sätetest,

sealhulgas vähemalt kolm, mis on valitud nii Artiklist 8 kui ka 12 ja üks lõige või all-lõige, mis on välja valitud nii Artiklist 9, 10, 11 kui ka 13.

Artikkel 3 – praktiline korraldus

- 1 Kõik lepingule allakirjutanud riigid täpsustavad konkreetselt ratifitseerimis-, vastuvõtmis- või heakskiitmisinstrumendis kõik regionaal- või vähemuskeeled, või tervel või osal territooriumil vähem räägitud riigikeele, mille osas kohaldatakse vastavalt Artikli 2 lõikele 2 välja valitud lõikeid.
- 2 Iga osapool võib igal järgneval ajal notifitseerida Peasekretäri sellest, et ta aktsepteerib kohustusi, mis tulenevad harta mõne muu lõike sätetest, mida veel ei ole konkreetselt täpsustatud selle riigi ratifitseerimis-, aktsepteerimis- või heakskiitmisinstrumendis, või et ta kohaldab käesoleva Artikli lõiget 1 mõne muu regionaal- või vähemuskeele osas või mõne muu riigikeele osas, mida tervel või osal tema territooriumist vähem räägitakse.
- 3 Eelmises lõikes nimetatud kohustused loetakse täielikuks osaks ratifitseerimisest, vastuvõtmisest või heakskiitmisest ja nad jõustuvad samamoodi alates notifitseerimise kuupäevast.

Artikkel 4 – olemasolevad kaitsereeglid

- 1 Midagi käesolevas hartas ei saa tõlgendada kui Euroopa Inimõiguse Konventsiooni mistahes õigust piiravana või erandina sellest.
- 2 Käesoleva harta sätted ei kahjusta kõiki enamsoodsamaid sätteid, mis käsitlevad regionaal- või vähemuskeelte staatust või vähemustesse kuuluvaid isikuid puudutavaid juriidilisi reegleid, mis võivad olemas olla hartaga liitunud riigis või on sätestatud vastavate kahe- või mitmepoolsete rahvusvaheliste lepetega.

Artikkel 5 – olemasolevad kohustused

Midagi käesolevas Hartas ei saa tõlgendada õigusena asuda tegutsema või läbi viima tegevust, mis oleks ÜRO harta eesmärkidega vastuolus või vastuolus muude rahvusvahelise õigusega kehtestatud kohustustega, sealhulgas riikide suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse põhimõttega.

Artikkel 6 – informatsioon

Osapooled kohustuvad jälgima, et vastavaid ametivõime, organisatsioone ja isikuid teavitatakse käesoleva hartaga kehtestatud õigustest ja kohustustest.

II osa – Artikkel 2 lõike 1 kohaselt järgitavad eesmärgid ja põhimõtted

Artikkel 7 – eesmärgid ja põhimõtted

- 1 Regionaal- või vähemuskeelte osas territooriumitel, kus neid keeli räägitakse ja vastavalt iga keele olukorrale on osapoolte poliitika, seadusandluse ja praktika aluseks järgmised eesmärgid ja põhimõtted:
 - a regionaal- või vähemuskeelte tunnustamine kultuurilise rikkuse väljendusena;
 - b iga regionaal- või vähemuskeele geograafilise leviala austamine, et tagada, et olemasolevad või uued haldusjaotused ei kujuta endast takistust vastava regionaal- või vähemuskeele edendamisel;
 - c vajadus otsustava tegutsemise järele, et edendada regionaal- või vähemuskeeli nende alalhoidmiseks;
 - d regionaal- või vähemuskeelte rääkimise hõlbustamine ja / või soodustamine nii kõnes kui kirjas, avalikus kui ka eraelus;
 - e käesoleva Hartaga hõlmatud valdkondades suhete alalhoidmine ja edasiarendamine regionaal- või vähemuskeelt rääkivate rühmade ja teiste riigis elavate rühmade vahel, kes räägivad mingit keelt samal või samalaadsel viisil, samuti kultuurisuhete loomine riigis elavate teiste rühmadega, kes räägivad erinevaid keeli;
 - f regionaal- või vähemuskeelte õpetamiseks ja õppimiseks sobivate vormide ja vahendite kättesaadavaks tegemine kõikidel sobivatel õppeastmetel;
 - g vahendite kättesaadavaks tegemine, mis võimaldab regionaal- või vähemuskeelt mitterääkijatel, kes räägitava keele alal elavad, seda keelt õppida, kui nad seda soovivad;
 - h regionaal- või vähemuskeelte õppimise ja uurimise edendamine ülikoolides või samaväärsetes asutustes;

- i sobivat tüüpi riikidevaheliste vahetuste edendamine käesoleva hartaga hõlmatud valdkondades nende regionaal- või vähemuskeelte osas, mida räägitakse samal või samalaadsel kujul kahes või enamis riigis.
- 2 Harta osapooled kohustuvad kaotama, kui nad seda veel ei ole teinud, kõik õigustamatud vahetegemised, väljajätmised, piirangud või eelistused, mis on seotud regionaal- või vähemuskeele rääkimisega ja mille eesmärgiks on vastava keele alalhoidmist või edasiarendamist pidurdada või ohustada. Regionaal- või vähemuskeelte alaste erimeetmete kehtestamine, mille eesmärgiks on edendada võrdsust nende keelte rääkijate ja ülejäänud elanikkonna vahel või mis asjakohaselt arvestavad vastavaid konkreetseid olusid, ei ole käsitletud kui diskrimineerimisakti laiemalt räägitud keelte rääkijate vastu.
- 3 Osapooled kohustuvad edendama asjakohaste meetmete abil vastastikust arusaamist kõikide ühe riigi keelerühmade vahel ja eriti looma austust, arusaamist ja sallivust regionaal- või vähemuskeelte suhtes haridus- ja koolituseesmärkide hulgas, mis on sätestatud nendes riikides ja soodustama massiteabevahendites sama eesmärgi järgimist.
- 4 Kujundades regionaal- või vähemuskeeli puuduvat poliitikat arvestavad osapooled nende rühmade poolt väljendatud vajadusi ja soove, kes neid keeli räägivad. Nimetatud rühmade osas soodustatakse vastavate instantside loomist, kui vajalik, eesmärgiga nõustada ametivõime kõikides küsimustes, mis puudutavad regionaal- või vähemuskeeli.
- 5 Osapooled kohustuvad kohaldama, *mutatis mutandis* (vajadusel muutes) eelnimetatud lõigetes 1 kuni 4 loetletud põhimõtteid territooriumita keelte osas. Kuid nende keelte osas määratakse käesoleva harta kehtestamiseks vajalike meetmete iseloom ja ulatus paindlikult, pidades meeles vastavaid keeli rääkivate rühmade vajadusi ja soove ning arvestades nende traditsioone ja eripära.

III osa – regionaal- või vähemuskeelte rääkimist avalikus elus soodustavad meetmed vastavalt kohustustega, mis on võetud Artikli 2, lõike 2 kohaselt

Artikkel 8 – haridus

- 1 Haridusalal kohustuvad osapooled nendel territooriumitel, kus selliseid keeli räägitakse, vastavalt iga sellise keele olukorrale ja piiramata vastava riigi riigikeel(t)e õpetamist:
 - a i teha kättesaadavaks koolieelne haridus vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või

- ii teha kättesaadavaks oluline osa koolieelsest haridusest vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - iii kohaldada ühte eelnimetatud meetet eelpool toodud jaotuste i ja ii all vähemalt nende õpilaste osas, kelle perekonnad seda taotlevad ja kelle arvu loetakse piisavaks; või
 - iv kui avalikel ametivõimudei ei ole otsest pädevust koolieelses hariduses, siis eelistada ja/või soodustada eelpool toodud jaotustes i kuni iii nimetatud meetmete kohaldamist;
- b i teha kättesaadavaks algharidus vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - ii teha kättesaadavaks oluline osa algharidusest vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - iii teha alghariduse raames kättesaadavaks vastava regionaal- või vähemuskeelega õpetamine täieliku osana õppekavast; või
 - iv kohaldada ühte eelnimetatud meetet eelpool toodud jaotuste i ja ii all vähemalt nende õpilaste osas, kelle perekonnad seda taotlevad ja kelle arvu loetakse piisavaks; või
- c i teha kättesaadavaks keskharidus vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - ii teha kättesaadavaks oluline osa keskharidusest vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - iii teha keskhariduse raames kättesaadavaks vastava regionaal- või vähemuskeelega õpetamine täieliku osana õppekavast; või
 - iv kohaldada ühte eelnimetatud meetet eelpool toodud jaotuste i ja ii all vähemalt nende õpilaste osas, kes ise, või kui vastavalt asjakohane, kelle perekonnad seda taotlevad ja kelle arvu loetakse piisavaks;
- d i teha kättesaadavaks tehniline ja kutseharidus vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - ii teha kättesaadavaks oluline osa tehnilisest ja kutseharidusest vastavas regionaal- või vähemuskeeles; või
 - iii teha tehnilise ja kutsehariduse raames kättesaadavaks vastava regionaal- või vähemuskeelega õpetamine täieliku osana õppekavast; või

- iv kohaldada ühte eelnimetatud meetet eelpool toodud jaotuste i kuni iii all vähemalt nende õpilaste osas, kes ise, või kui vastavalt asjakohane, kelle perekonnad seda taotlevad ja kelle arvu loetakse piisavaks;
 - e i teha kättesaadavaks ülikooliharidus ja muu kõrgharidus regionaal- või vähemuskeeltes; või
 - ii võimaldada vahendeid nende keelte õppimist ülikooli ja kõrgharidusasutuse õppeainetena; või
 - iii kui alajaotusi i ja ii ei saa kohaldada sellepärast, milline roll on vastaval riigil suhetes kõrgharidusasutustega, soodustada ja / või lubada ülikooli või teiste kõrgharidusvormide kättesaadavust regionaal- või vähemuskeeltes või võimaldada nende keelte õppimist ülikooli või kõrghariduse õppeainetena;
 - f i korraldada peamiselt või täiesti regionaal- või vähemuskeeltes toimuvaid täiskasvanuhariduse- ja täiendkoolituse kursuseid; või
 - ii pakkuda neid keeli täiskasvanuhariduse ja täiendkoolituse õppeaineteks; või
 - iii kui avalikel ametivõimudel ei ole otsesest pädevust täiskasvanuhariduses, eelistada ja/või soodustada nende keelte pakkumist täiskasvanuhariduse ja täiendkoolituse õppeaineteks;
 - g korraldada ajaloo- ja kultuuriõpetamise tagamine, mille väljenduseks on regionaal- või vähemuskeel;
 - h teha kättesaadavaks õpetajate esialgne ja täiendkoolitus, mis on vajalik osapoole poolt vastu võetud lõigete a kuni g rakendamiseks;
 - i moodustada järelevalveinstantsid või –instantsid, mis vastatavad rakendatud meetmete ja saavutatud edasimineku seire eest loodud või edasiarendatud regionaal- või vähemuskeelte õppimise üle ja korrapäraste aruannete koostamiseks tulemuste kohta, mis avaldatakse.
- 2 Haridusalal ja nendel territooriumitel, kus regionaal- ja vähemuskeeli traditsiooniliselt ei räägita, kohustuvad osapooled, kui regionaal- või vähemuskeele rääkijate arv seda õigustab, lubada, soodustada ja teha kättesaadavaks õpetus regionaal- või vähemuskeeles või regionaal- või vähemuskeele õpetus kõikidel vastavatel haridusastmetel.

Artikkel 9 – kohtuvõimud

1 Osapooled kohustuvad nendes kohturingkondades, kus regionaal- või vähemuskeeli rääkivate elanike arv õigustab alljärgnevalt täpsustatud meetmete kehtestamist, vastavalt iga sellise keele olukorrale ja tingimusele, et käesolevas lõikes pakutud korralduse kasutamist ei käsitle kohtunik kohtumenetluse korraldiku läbiviimise takistusena:

a kriminaalmenetluses:

- i korraldada, et kohtud, ühe osapoole taotlusel, viivad läbi kohtumenetluse regionaal- või vähemuskeeltes; ja/või
- ii tagada süüdistatavale õigus kasutada tema regionaal- või vähemuskeelt; ja/või
- iii korraldada, et nõuded ja asitõendid, olgu kirjalikud või suulised, ei ole arvatud vastuvõetamatuks ainult sellepärast, et neid väljendatakse mõnes regionaal- või vähemuskeeles; ja/või
- iv esitada nõudmisel dokumente seoses kohtumenetlusega vastavas regionaal- või vähemuskeeles,

vajadusel tõlkide ja tõlgete kasutamist, mis ei too kaasa täiendavaid kulutusi vastavatele isikutele;

b tsiviilmenetluses:

- i korraldada, et kohtud, ühe osapoole nõudmisel, viivad menetluse läbi regionaal- või vähemuskeeltes; ja/või
- ii lubada, kui kohtu üks osapooli peab isiklikult kohtu ette ilmuma, et ta võib rääkida oma regionaal- või vähemuskeeles, ilma seejuures kandmata täiendavaid kulutusi; ja/või
- iii lubada, et dokumente ja asitõendeid esitatakse regionaal- või vähemuskeeltes,

vajadusel tõlkide ja tõlgete kasutamisega;

c haldusküsimustega tegelevate kohtute menetlustes:

- i korraldada, et kohtud, ühe osapoole nõudmisel, viivad menetluse läbi regionaal- või vähemuskeeltes; ja/või

ii lubada, kui kohtu osapool peab isiklikult kohtu ette ilmuma, et ta võib rääkida oma regionaal- või vähemuskeeles, ilma seejuures kandmata täiendavaid kulusi; ja/või

iii lubada, et dokumente ja asitõendeid esitatakse regionaal- või vähemuskeeltes,

vajadusel tõlkide ja tõlgete kasutamisega;

d astuda samme, et tagada, et ülalloodud lõigete b ja c alajaotustes i kuni iii rakendamine ja kõik vajalikud tõlkide ja kirjalike tõlgete kasutamised ei too vastavatele isikutele kaasa täiendavaid kulusi.

2 Osapooled kohtustuvad:

a mitte eitama juriiliste dokumentide kehtivust, mis on riigis koostatud, ainult sellepärast, et nad on redigeeritud regionaal- või vähemuskeeles; või

b mitte eitama kohtuosapoolte juriiliste dokumentide kehtivust, mis on riigis koostatud, ainult sellepärast, et nad on redigeeritud regionaal- või vähemuskeeles ja võimaldama nende dokumentide kasutamist asjaga seotud kolmandate osapoolte vastu, kes neid keeli ei räägi, tingimusel, et dokumendi sisu tehakse neile teatavaks dokumenti kasutava(te) isiku(te) poolt; või

c mitte eitama kohtuosapoolte juriiliste dokumentide kehtivust, mis on riigis koostatud, ainult sellepärast, et nad on redigeeritud regionaal- või vähemuskeeles.

3 Osapooled kohustuvad tegema kättesaadavaks regionaal- või vähemuskeeltes kõige olulisemad riiklikud õigusaktid ja eriti need, mis on seotud nende keelte rääkijatega, kui nad ei ole kättesaadavaks tehtud muul viisil.

Artikkel 10 – haldusvõimud ja avalikud teenused

1 Riigi halduspiirkondades, kus regionaal- või vähemuskeeli rääkivate elanike arv õigustab alljärgnevalt täpsustatud meetmete rakendamist ja vastavalt iga keele olukorrale, kohustuvad osapooled, niivõrd kui see on mõistlikult võimalik:

a i tagama, et haldusvõimud räägivad regionaal- või vähemuskeeli; või

ii tagama, et nende ametnikud, kes on otsekontaktis inimestega, räägivad regionaal- või vähemuskeeli suheldes nende inimestega, kes nende poole nendes keeltes pöörduvad; või

- iii tagama, et regionaal- või vähemuskeelte rääkijad võivad suulisi või kirjalikke taotlusi esitada ja saada vastuseid nendes keeltes; või
 - iv tagama, et regionaal- või vähemuskeelte rääkijad võivad suulisi või kirjalikke taotlusi esitada nendes keeltes; või
 - v tagama, et regionaal- või vähemuskeelte rääkijad võivad kehtivalt esitada dokumendi nendes keeltes;
- b tegema laiemalt kasutatud haldustekstid ja vormid elanikkonnale kättesaadavaks regionaal- või vähemuskeeltes või kahekeelsetes väljaannetes;
 - c lubama haldusvõimudel koostada dokumente regionaal- või vähemuskeeles.
- 2 Kohalike ja piirkondlike omavalitsuste osas, kelle territooriumitel on regionaal- või vähemuskeelt rääkivate elanike arv nii suur, et see õigustab allpool toodud meetmete rakendamist, kohustuvad osapooled lubama ja/või soodustama:
- a regionaal- või vähemuskeelte kasutamist regionaal- või kohaliku ametivõimu raames;
 - b regionaal- või vähemuskeelte rääkijatele võimalust esitada suulisi või kirjalikke taotlusi nendes keeltes;
 - c et piirkondlikud ametivõimud avaldavad oma ametlikke dokumente ka vastavates regionaal- või vähemuskeeltes;
 - d et kohalikud ametivõimud avaldavad oma ametlikke dokumente ka vastavates regionaal- või vähemuskeeltes;
 - e regionaal- või vähemuskeelte rääkimist piirkondlike ametivõimude poolt oma koosolekute aruteludes, välistamata siiski riigikeel(t)e rääkimist;
 - f regionaal- või vähemuskeelte rääkimist kohalike ametivõimude poolt oma koosolekute aruteludes, välistamata siiski riigikeel(t)e rääkimist;
 - g kohanimed traditsioonilise ja korrektse vormi kasutamist või kasutuselevõtmist regionaal- või vähemuskeeltes, vajadusel koos nimega riigikeel(t)es.
- 3 Haldusvõimude või teiste isikute poolt osutatud avalike teenuste osas, mida osutatakse haldusvõimude nimel, kohustuvad osapooled, territooriumil, kus regionaal- või vähemuskeeli räägitakse, vastavalt iga keele olukorrale ja niivõrd kui see on mõistlikult võimalik:

- a tagama, et regionaal- või vähemuskeeli kasutatakse teenuse osutamisel; või
 - b lubama regionaal- või vähemuskeelte rääkijatel esitada taotlust ja saada vastust nendes keeltes; või
 - c lubama regionaal- või vähemuskeelte rääkijatel esitada taotlust nendes keeltes.
- 4 Selleks, et rakendada neid lõigete 1, 2 ja 3 sätteid, mida nad on aktsepteerinud, kohustuvad osapooled vastu võtma ühe või enam järgmistest meetmetest:
- a kirjalik tõlkimine või suuline tõlge, vastavalt nõudlusele;
 - b nõutud ametnike ja teiste avaliku teenistuse töötajate töölevõtmine ja vajadusel koolitamine;
 - c regionaal- või kohaliku keele oskustega avaliku teenistuse töötajate taotluste rahuldamine võimaluste piires olla ametisse nimetatud sellisele territooriumile, kus seda keelt räägitakse.
- 5 Osapooled kohustuvad lubama perekonnanimede kasutamist või kasutuselevõttu regionaal- või vähemuskeeltes asjaosaliste taotlusel.

Artikkel 11 – meedia

- 1 Osapooled kohustuvad regionaal- või vähemuskeelte rääkijate osas, territooriumitel, kus neid keeli räägitakse, vastavalt iga keele olukorrale, ulatuses, mille võrra avalikud ametivõimud on otseselt või kaudselt pädevad või kus nad sel alal mängivad rolli ja austades meedia sõltumatuse ja autonoomia põhimõtet:
- a ulatuses, mille raames raadio ja televisioon teostavad avalik-õigusliku teenuse teostamist:
 - i tagama vähemalt ühe raadiojaama ja ühe televisioonikanali loomine regionaal- või vähemuskeeltes; või
 - ii soodustama ja/või hõlbustama vähemalt ühe raadiojaama ja ühe televisioonikanali loomist regionaal- või vähemuskeeltes; või
 - iii võtma vastu sobivad meetmed, nii et ringhäälingujaamad pakuvad programme regionaal- või vähemuskeeltes;
 - b i soodustama ja/või hõlbustama vähemalt ühe raadiojaama loomist regionaal- või vähemuskeeltes; või

- ii soodustama ja/või hõlbustama korrapäraste raadiosaadete eetrisseandmist regionaal- või vähemuskeeltes;
 - c i soodustama ja/või hõlbustama vähemalt ühe televisioonikanali loomist regionaal- või vähemuskeeltes; või
 - ii soodustama ja/või hõlbustama korrapäraste televisioonisaadete eetrisseandmist regionaal- või vähemuskeeltes;
 - d soodustama ja/või hõlbustama audio- ja audiovisuaalsete teoste tootmist ja levi regionaal- või vähemuskeeltes;
 - e i soodustama ja/või hõlbustama vähemalt ühe ajalehe loomist ja/või alalhoidmist regionaal- või vähemuskeeltes; või
 - ii soodustama ja/või hõlbustama ajaleheartiklite korrapärast avaldamist regionaal- või vähemuskeeltes;
 - f i kinni maksma nende meediate lisakulud, kes kasutavad regionaal- või vähemuskeeli, kui seadusandlus näeb üldiselt ette rahalist abi meediale; või
 - ii rakendama olemasolevaid rahalise abi meetmeid ka regionaal- või vähemuskeelsetele audivisuaaltoodangutele;
 - g toetama regionaal- või vähemuskeeli kasutavate ajakirjanike ja teiste meediatöötajate koolitust.
- 2 Osapooled kohustuvad tagama raadio- ja televisioonisaadete otsevastuvõtmise vabaduse naaberriikidest keeles, mida samal või samalaadsel kujul räägitakse regionaal- või vähemuskeelena, ja mitte olema vastu naaberriikide raadio- ja televisioonisaadete taasedastamisele selles keeles. Lisaks kohustuvad osapooled tagama, et väljendusvabaduse ja informatsiooni vaba liikumise osas ajakirjanduses ei ole piiranguid samal või samalaadsel kujul räägitud regionaal- või vähemuskeele osas. Eelpool nimetatud vabaduste teostamise osas, kuivõrd sellega kaasnevad kohustused ja vastutused, võib rakendada formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on ette nähtud seadusandlusega ja mis on vajalikud demokraatlikus ühiskonnas riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või inimeste ohutuse nimel, et ennetada korrariikumist või kuritegu, tervise või omandi kaitseks, teiste inimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalselt saadud informatsiooni avaldamise ennetamiseks või kohtuvõimude autoriteedi ja erapooletuse alalhoidmiseks.

- 3 Osapooled kohustuvad tagama, et regionaal- või vähemuskeelte rääkijate huvid on esindatud või arvestatud sellistes instantsides, mida võib moodustada vastavalt seadusele, mille ülesandeks on tagada meedia vabadus ja pluralism.

Artikkel 12 – kultuurialased tegevused ja vahendid

- 1 Kultuurialaste tegevuste ja vahendite osas – eriti raamatukogud, videoteegid, kultuurikeskused, muuseumid, arhiivid, akadeemiad, teatrid ja kinod, samuti kirjandusteosed ja filmitoodang, kultuuriväljenduse rahvalikud vormid, festivalid ja kultuuritööstus, sealhulgas *inter alia* (muu hulgas) uute tehnoloogiate kasutamine – kohustuvad osapooled territooriumil, kus neid keeli räägitakse ja ulatuses, mille võrra avalikud ametivõimud on pädevad, omama volitust või mängima rolli selles valdkonnas:
 - a soodustama väljendus- ja algatusliike, mis on iseloomulikud regionaal- või vähemuskeeltele ja soodustama erinevate vahendite kasutamist, et tekiks juurdepääs nendes keeltes loodud teostele;
 - b soodustama erinevate vahendite kasutamist, et teistes keeltes oleks juurdepääs regionaal- või vähemuskeeltes loodud teostele, aidates ja arendades edasi tõlkimist, dubleerimist, postsünkroniseerimist ja subtiitrimist;
 - c soodustama juurdepääsu regionaal- või vähemuskeeltes teostele, mis on loodud teistes keeltes, aidates ja arendades edasi tõlkimist, dubleerimist, postsünkroniseerimist ja subtiitrimist;
 - d tagama, et erinevaid kultuuritegevusi korraldavad või toetavad instantsid kaasavad vajalikul määral regionaal- või vähemuskeelte oskusi ja rääkimist nendes tegevustes, mida nad algatavad või mida nad toetavad;
 - e edendama meetmeid, et tagada, et kultuuritegevusi korraldavad või toetavatel instantsidel on olemas töötajad, kes täielikult valdavad vastavat regionaal- või vähemuskeelt, samuti ülejäänud elanikkonna keelt (keeli);
 - f soodustama vastava regionaal- või vähemuskeele rääkijate esindajate otsesest osalemist kultuurivahendite loomises ja kultuuritegevuste kavandamises;
 - g soodustama ja/või hõlbustama instantsi või instantside loomist, mis vastutab (vastutavad) regionaal- või vähemuskeeltes loodud teoste kogumise, koopiade säilitamise ja esitlemise või avaldamise eest;
 - h vajadusel looma ja/või edendama ja rahastama kirjaliku tõlkimise ja terminoloogilise uurimise teenuseid, eriti selleks, et alal hoida ja edasi

arendada vastavad haldus-, äri-, majandus-, ühiskondlikku-, tehnilist või juriidilist terminoloogiat iga regionaal- või vähemuskeele osas.

- 2 Muudel territooriumitel kui need, kus regionaal- või vähemuskeeli traditsiooniliselt räägitakse, kohustuvad osapooled, kui regionaal- või vähemuskeelte rääkijate arv seda õigustab, lubama, soodustama ja/või tegema kättesaadavaks sobivaid kultuuritegevusi ja vahendeid vastavalt eelmisele lõikele.
- 3 Osapooled kohustuvad oma kultuurialase välispoliitika teostamisel vajalikult arvestama regionaal- või vähemuskeeli ja nende abil väljendatavaid kultuure.

Artikkel 13 – majandus- ja ühiskondlik elu

- 1 Majandus- ja ühiskondlike tegevuste osas kohustuvad osapooled kogu riigis:
 - a ära kaotama oma seadusandlusest need sätted, mis keelavad või piiravad ilma õigustatud põhjendusega regionaal- või vähemuskeelte kasutamist majandus- või ühiskondliku eluga seotud dokumentides, eriti töölepingutes ja tehnilistes dokumentides nagu toodete või seadmete kasutusjuhendid;
 - b keelama ettevõtete sisereeglites ja eradokumentides kõik klauslid, mis välistavad või piiravad regionaal- või vähemuskeelte rääkimist ja kirjutamist, vähemalt sama keele rääkijate hulgas;
 - c olema vastu sellistele praktikatele, millega pidurdatakse regionaal- või vähemuskeelte rääkimist ja kirjutamist majanduslike ja ühiskondlike tegevuste puhul;
 - d hõlbustama ja/või soodustama regionaal- või vähemuskeelte rääkimist ja kirjutamist muude vahendite abil kui need, mis on täpsustatud eeltoodud alalõikudes.
- 2 Arvestades majanduslike ja ühiskondlike tegevusi kohustuvad osapooled, selles ulatuses kuivõrd avalikud võimud on pädevad, territooriumil, kus regionaal- või vähemuskeeli räägitakse ja niivõrd kui see on mõistuse piires võimalik:
 - a viima sisse finants- ja pangareeglitesse sätted, millega lubatakse, äripraktikaga sobivate menetluste teel, regionaal- või vähemuskeelte kasutamist maksekorralduste (tšekid, väljavõtted, jne.) või muude finantsdokumentide koostamisel või, kus sobiv, tagama selliste sätete rakendamise;
 - b otseselt nende kontrolli all (avalikus sektoris) olevate majandus- ja ühiskondlikes sektorites korraldama tegevusi regionaal- või vähemuskeelte rääkimise edendamiseks;

- c tagama, et sotsiaalhoolduse asutused nagu haiglad, vanadekodud ja noortehotellid pakuvad võimaluse vastu võtta ja neid ravida nende omas keeles isikutele, kes on regionaal- või vähemuskeele rääkijad, kes vajavad hooldust halva tervise, vanadusea või muudel põhjustel;
- d tagada sobivate vahenditega, et ohutusreeglid on koostatud ka regionaal- või vähemuskeeltes;
- e korraldada nii, et pädevad avalikud ametivõimud avaldavad informatsiooni tarbijate õiguste kohta regionaal- või vähemuskeeltes.

Artikkel 14 – ülepiirilised vahetused

Osapooled kohustuvad:

- a rakendama olemasolevaid kahe- ja mitmepoolseid lepinguid, mis on siduvad riikidega, kus sama keelt räägitakse samal või samalaadsel kujul, või vajadusel püüavad sõlmida taolisi lepinguid sellisel viisil, et soodustatakse kontakte sama keele rääkijate vahel vastavates riikides kultuuri, hariduse, informatsiooni, kutsekoolituse ja pidevkoolituse alal;
- b hõlbustada ja/või edendada ülepiirilist koostööd regionaal- või vähemuskeelte huvides, eriti regionaalsete või kohalike ametivõimude vahel, kelle territooriumil räägitakse sama keelt samal või samalaadsel kujul.

IV osa – harta rakendamine

Artikkel 15 – korrapärased aruanded

- 1 Osapooled esitavad korrapäraselt Euroopa Nõukogu Peasekretärile Ministrite Komitee poolt ettekirjutatud vormis aruande nende poolt teostatud poliitika kohta vastavalt käesoleva harta II osale ja meetmete kohta, mis on rakendatud nende III osa sätete osas, mida nad on aktsepteerinud. Esimene aruanne esitatakse aasta jooksul, mis järgneb harta jõustumisele vastava osapoole jaoks, teised aruanded järgnevad kolmeaastaste vahedega pärast esimese aruande esitamist.
- 2 Osapooled avaldavad nende koostatud aruanded.

Artikkel 16 – aruannete läbivaatamine

- 1 Euroopa Nõukogu Peasekretärile esitatud aruanded vastavalt Artiklile 15 vaadatakse läbi ekspertkomisjoni poolt, mis moodustatakse Artikli 17 kohaselt.
- 2 Osapoole riigis seaduslikult moodustatud instantsid või ühingud võivad juhtida ekspertkomisjoni tähelepanu küsimustele, mis on seotud kohustustega, mis see osapool on võtnud käesoleva Harta III osa raames. Pärast konsulteerimist vastava osapoolega võib ekspertkomisjon arvestada seda informatsiooni aruande koostamisel vastavalt järgnevale lõikele 3. Lisaks võivad nimetatud instantsid või ühingud esitada avaldusi, mis puudutavad osapoole teostatud poliitikat vastavalt II osale.
- 3 Lõikes 1 nimetatud aruannete ja lõikes 2 nimetatud informatsiooni alusel valmistab ekspertkomisjon ette aruande Ministrite Komitee jaoks. Nimetatud aruandele lisatakse kommentaarid, mida osapooltel on palutud teha ja mis võivad olla avaldatud Ministrite Komitee poolt.
- 4 Lõikes 3 nimetatud aruanne sisaldab eraldi ekspertkomisjoni ettepanekuid Ministrite Komiteele, et viimane valmistaks ette selliseid soovitusi ühele või mitmele osapoolele, nagu võib olla taotletud.
- 5 Euroopa Nõukogu Peasekretär koostab kaheaastase üksikasjaliku aruande harta rakendamise kohta Parlamentaarassembleele.

Artikkel 17 – ekspertkomisjon

- 1 Ekspertkomisjon koosneb ühest liikmest iga osapoole kohta, kes on nimetatud Ministrite Komitee poolt isikute nimekirjast, kes on suurima aususega ja kellel on tunnustatud pädevus hartas käsitletud küsimustes, kes nimetatakse vastava osapoole poolt.
- 2 Komisjoni liikmed nimetatakse kuueks aastaks ja neid võib uuesti nimetada. Komisjoni liige, kes ei ole võimeline volitusaja lõpuni töötama vahetatakse välja vastavalt lõikes 1 kehtestatud menetlusele ja asendusliige viib lõpuni oma eelkäija volituste tähtaja.
- 3 Ekspertkomisjon võtab vastu menetlusreeglid. Sekretariaaditeenused teeb talle kättesaadavaks Euroopa Nõukogu Peasekretär.

V osa – lõppsätted

Artikkel 18

Käesolev harta on avatud allakirjutamiseks Euroopa Nõukogu liikmesriikidele. Harta kas ratifitseeritakse, võetakse vastu või kiidetakse heaks. Ratifitseerimis-, vastuvõtmis- või heakskiitmisinstrumendid deponeeritakse Euroopa Nõukogu Peasekretäri juures.

Artikkel 19

- 1 Käesolev harta jõustub esimesel selle kuu päeval, mis möödub kolmekuulise ajavahemiku lõppemisest alates kuupäevast, millal viis Euroopa Nõukogu liikmesriiki on väljendanud oma nõusolekut olla seotud hartaga vastavalt Artikli 18 sätetele.
- 2 Kõigi liikmesriikide suhtes, kes hilisemal järgul väljendavad nõusolekut olla hartaga seotud, jõustub harta esimesel selle kuu päeval, mis järgneb kolmekuulise ajavahemiku lõppemisele pärast ratifitseerimis-, vastuvõtmis- või heakskiitmisinstrumendi deponeerimist.

Artikkel 20

- 1 Pärast käesoleva harta jõustumist võib Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee kutsuda kõiki Euroopa Nõukogu liikmeks mitteolevaid riike ühinema käesoleva hartaga.
- 2 Ühineva riigi osas jõustub harta esimesel selle kuu päeval, mis järgneb kolmekuulise ajavahemiku lõppemisele pärast ühinemisinstrumendi deponeerimist Euroopa Nõukogu Peasekretäri juures.

Artikkel 21

- 1 Kõik riigid võivad allakirjutamise hetkel või ratifitseerimis-, vastuvõtmis- või heakskiitmisinstrumendi deponeerimisel teha ühe või mitu reservatsiooni käesoleva harta Artikli 7 lõigete 2 kuni 5 osas. Muid reservatsioone teha ei saa.
- 2 Kõik lepinguosalisel riigid, kes on teinud reservatsiooni eelneva lõike kohaselt, võivad selle reservatsiooni täielikult või osaliselt tagasi võtta notifitseerimise teel, mis on adresseeritud Euroopa Nõukogu Peasekretärile. Tagasivõtmine jõustub taolise notifitseerimise kättesaamise päeval Peasekretäri poolt.

Artikkel 22

- 1 Kõik osapooled võivad igal ajal denonsseerida käesoleva harta notifitseerimise teel, mis on adresseeritud Euroopa Nõukogu Peasekretärile.
- 2 Taoline denonsseerimine jõustub esimesel selle kuu päeval, mis järgneb kuuekuulise ajavahemiku lõppemisele alates sellest kuupäevast, millal Peasekretär sai notifitseerimise kätte.

Artikkel 23

Euroopa Nõukogu Peasekretär notifitseerib Nõukogu liikmesriike ja kõiki riike, kes on hartaga ühinenud, järgnevast:

- a kõik allakirjutused;
- b kõikide ratifitseerimis-, vastuvõtmis-, heakskiitmis- või ühinemisinstrumentide deponeerimine;
- c kõikidest käesoleva harta jõustumise kuupäevadest vastavalt Artiklitele 19 ja 20;
- d kõikidest notifitseerimistest, mis on kätte saadud vastavalt Artikli 3 lõike 2 sätete rakendamisele;
- e kõikidest muudest käesoleva hartaga seotud aktidest, notifitseerimistest või teadaannetest.

Selle tunnistajatena on allakirjutanud, kes on selleks korralikult volitatud, alla kirjutanud käesolevale hartale.

Tehtud Strasbourg'is 5. novembril 1992 inglise ja prantsuse keeles, kusjuures mõlemad tekstid on võrdselt autentset, ühes koopias, mis deponeeritakse Euroopa Nõukogu arhiividesse. Euroopa Nõukogu Peasekretär edastab tõestatud koopiaid kõigile Euroopa Nõukogu liikmesriikidele ja kõikidele riikidele, keda kutsutakse käesoleva hartaga ühinema.